

В сегодняшней жизни многое зависит от того, знаешь ли ты свои права, свои обязанности, можешь ли ты себя защитить. Однако количество законов и различных постановлений, инструкций, правил и т.д., постоянно увеличивается, и разобраться во всем этом порой не под силу даже юристу, не говоря уже обо всех остальных. К тому же во всех нормативных актах есть «лазейки», знать которые не только полезно, но и часто бывает необходимо.

Именно для того, чтобы каждый мог использовать всю мощь законов в свою пользу, мы создали учебный курс, под названием «[Сам себе юрист](#)».

Начать обучение на этом курсе и узнать больше можно на сайте yurist-online.com

Кодекс про шлюб та сім'ю України

Зміст документу

Кодекс про шлюб та сім'ю України.....	1
Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	8
Глава 1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	8
Стаття 1. Завдання Кодексу про шлюб та сім'ю України.....	8
Стаття 2. Відносини, які регулюються Кодексом про шлюб та сім'ю України.....	8
Стаття 3. Рівноправність жінки і чоловіка в сімейних відносинах.....	8
Стаття 4. Рівноправність громадян у сімейних відносинах.....	8
Стаття 5. Захист сім'ї державою. Охорона і заохочення материнства.....	8
Стаття 6. Правове регулювання шлюбних і сімейних відносин державою.....	9
Стаття 6-1. Здійснення прав і виконання обов'язків, що виникають із шлюбних та сімейних відносин.....	9
Стаття 6-2. Захист прав, що виникають із шлюбних та сімейних відносин.....	9
Глава 2 ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ.....	9
Стаття 7. Законодавство про шлюб та сім'ю.....	9
Глава 3 ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ.....	10
Стаття 9. Позовна давність на вимоги, що впливають із шлюбних та сімейних відносин.....	10
Стаття 10. Застосування позовної давності.....	10
Стаття 11. Початок перебігу строку позовної давності.....	10

<u>Розділ II ШЛЮБ</u>	10
<u>Глава 4 ПОРЯДОК І УМОВИ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ</u>	10
<u>Стаття 12. Укладення шлюбу</u>	10
<u>Стаття 13. Значення реєстрації шлюбу</u>	10
<u>Стаття 14. Порядок укладення шлюбу</u>	10
<u>Стаття 15. Умови укладення шлюбу</u>	11
<u>Стаття 16. Шлюбний вік</u>	11
<u>Стаття 17. Перешкоди до укладення шлюбу</u>	11
<u>Стаття 18. Взаємна обізнаність осіб, які одружуються, про стан здоров'я</u>	11
<u>Глава 5 ОСОБИСТІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ</u>	11
<u>Стаття 19. Право вибору подружжям прізвища</u>	11
<u>Стаття 20. Право подружжя спільно вирішувати питання життя сім'ї</u>	11
<u>Стаття 21. Право кожного з подружжя на вибір занять, професії і місця проживання</u>	11
<u>Глава 6 МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ</u>	11
<u>Стаття 22. Спільна сумісна власність подружжя</u>	11
<u>Стаття 23. Укладення подружжям угод щодо спільного майна</u>	11
<u>Стаття 24. Роздільне майно подружжя</u>	12
<u>Стаття 25. Виникнення спільної сумісної власності подружжя на роздільне майно, що їм належало</u>	12
<u>Стаття 26. Речі професійних занять подружжя</u>	12
<u>Стаття 27. Право подружжя укладати між собою дозволені законом угоди</u>	12
<u>Стаття 27-1. Право подружжя на укладення шлюбного контракту</u>	12
<u>Стаття 28. Розмір часток кожного з подружжя при поділі спільного майна</u>	12
<u>Стаття 29. Поділ спільного майна подружжя</u>	12
<u>Стаття 31. Звернення стягнення на майно подружжя</u>	13
<u>Стаття 32. Обов'язки подружжя по взаємному утриманню</u>	13
<u>Стаття 33. Розмір аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя</u>	13
<u>Стаття 34. Час, з якого присуджуються аліменти одному з подружжя</u>	14
<u>Стаття 35. Звільнення від обов'язку по утриманню другого з подружжя або обмеження цього обов'язку строком</u>	14
<u>Стаття 36. Припинення права одного з подружжя на утримання</u>	14
<u>Глава 7 ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ</u>	14
<u>Стаття 37. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя</u>	14
<u>Стаття 38. Припинення шлюбу шляхом розлучення</u>	14
<u>Стаття 39. Порядок розірвання шлюбу</u>	14
<u>Стаття 40. Розірвання шлюбу в судовому порядку</u>	14
<u>Стаття 41. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану при взаємній згоді подружжя</u>	15
<u>Стаття 42. Розірвання шлюбу з особами безвісно відсутніми, недієздатними внаслідок душевної хвороби чи недоумства або засудженими до позбавлення волі</u>	15
<u>Стаття 43. Право кожного з подружжя на прізвище після розірвання шлюбу</u>	15
<u>Стаття 44. Час припинення шлюбу в разі розлучення</u>	15
<u>Стаття 44-1. Поновлення шлюбу в разі з'явлення одного з подружжя, оголошеного померлим або визнаного безвісно відсутнім</u>	15
<u>Глава 8 НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ</u>	16
<u>Стаття 45. Підстави і порядок визнання шлюбу недійсним</u>	16
<u>Стаття 46. Випадки, коли шлюб не може бути визнаний недійсним</u>	16
<u>Стаття 47. Особи, які мають право пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним</u>	16
<u>Стаття 48. Час, з якого шлюб вважається недійсним</u>	16
<u>Стаття 49. Наслідки визнання шлюбу недійсним</u>	16
<u>Стаття 50. Права дітей, які народилися в недійсному шлюбі</u>	16

<u>Розділ III СІМ'Я</u>	17
<u>Глава 9 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ</u>	17
Стаття 51. Підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей.....	17
Стаття 52. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають між собою в шлюбі.....	17
Стаття 53. Встановлення походження дитини від батьків, які не перебувають між собою в шлюбі.....	17
Стаття 54. Запис батьків, які перебувають у шлюбі між собою.....	17
Стаття 55. Запис батьків, які не перебувають у шлюбі між собою.....	17
Стаття 56. Оспорювання батьківства (материнства).....	17
Стаття 57. Права і обов'язки дітей, походження яких встановлено за спільною заявою батьків або за рішенням суду.....	18
Стаття 58. Взаємність обов'язків батьків і дітей.....	18
Стаття 59. Рівність прав і обов'язків батьків.....	18
Стаття 60. Обов'язки батьків по захисту прав та інтересів неповнолітніх дітей.....	18
Стаття 61. Права і обов'язки батьків по вихованню дітей.....	18
<u>Глава 10 ОСОБИСТІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ</u>	18
Стаття 62. Прізвище дітей.....	18
Стаття 63. Ім'я та по батькові дитини.....	19
Стаття 64. Здійснення батьками прав і виконання ними обов'язків по вихованню і навчанню дітей.....	19
Стаття 65. Порядок вирішення спорів між батьками з питань виховання дітей.....	19
Стаття 65-1. Право діда і баби на спілкування з онуками.....	19
Стаття 66. Допомога органів опіки і піклування батькам у вихованні дітей.....	20
Стаття 67. Порядок вирішення спорів між батьками про місце проживання дітей.....	20
Стаття 68. Право батьків на відібрання дітей.....	20
Стаття 69. Забезпечення інтересів дітей при розгляді спорів про них.....	20
Стаття 70. Позбавлення батьківських прав.....	20
Стаття 71. Порядок порушення справ про позбавлення батьківських прав.....	21
Стаття 72. Передача дитини на опікування органів опіки і піклування при позбавленні батьківських прав.....	21
Стаття 73. Побачення з дитиною батьків, позбавлених батьківських прав.....	21
Стаття 74. Наслідки позбавлення батьківських прав.....	21
Стаття 75. Поновлення в батьківських правах.....	21
Стаття 76. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.....	21
<u>Глава 11 ПРАВА БАТЬКІВ І ДІТЕЙ НА МАЙНО</u>	22
Стаття 77. Роздільність майна батьків і дітей.....	22
Стаття 78. Управління майном дітей.....	22
Стаття 79. Спільна власність батьків і дітей.....	22
<u>Глава 12 АЛІМЕНТНІ ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ</u>	22
Стаття 80. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей.....	22
Стаття 81. Обов'язки дітей щодо батьків.....	22
Стаття 82. Розмір аліментів, що стягуються з батьків на неповнолітніх дітей.....	22
Стаття 83. Визначення розміру аліментів у випадках присудження їх за кількома рішеннями суду або постановами народного судді.....	23
Стаття 84. Види заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів.....	23
Стаття 85. Стягнення аліментів на неповнолітніх дітей у твердій грошовій сумі.....	23
Стаття 86. Участь батьків у додаткових витратах на утримання дітей.....	23
Стаття 87. Кошти дітей, влаштованих у дитячі заклади.....	23
Стаття 88. Час, з якого присуджуються аліменти на користь неповнолітніх дітей.....	24
Стаття 89. Розмір аліментів на непрацездатних повнолітніх дітей.....	24

Стаття 90. Розмір аліментів на користь батьків.....	24
Стаття 91. Зміна розміру аліментів, стягуваних на користь повнолітніх дітей та батьків.....	24
Стаття 92. Порядок сплати або стягнення аліментів.....	24
Стаття 93. Визначення заборгованості по аліментах.....	25
Стаття 94. Повне або часткове звільнення від сплати заборгованості по аліментах.....	25
Глава 13 АЛІМЕНТНІ ОBOB'ЯЗКИ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'І ТА РОДИЧІВ.....	26
Стаття 95. Інші особи, які зобов'язані утримувати неповнолітніх дітей.....	26
Стаття 96. Особи, які зобов'язані утримувати непрацездатних повнолітніх членів сім'ї.....	26
Стаття 97. Розмір аліментів, стягуваних з інших членів сім'ї та родичів. Порядок сплати аліментів.....	26
Стаття 98. Зміна розміру аліментів.....	26
Стаття 99. Звільнення від сплати аліментів.....	26
Стаття 100. Визначення заборгованості по аліментах, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів. Повне або часткове звільнення від сплати заборгованості по аліментах.....	26
Глава 14 УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ).....	27
Стаття 101. Поняття усиновлення (удочеріння).....	27
Стаття 101-1. Особи, які можуть бути усиновлені.....	27
Стаття 102. Органи, що приймають рішення про усиновлення.....	27
Стаття 102-1. Централізований облік дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків.....	27
Стаття 102-2. Облік дітей, які можуть бути усиновлені, та облік осіб, які бажають усиновити дитину.....	28
Стаття 102-3. Недопустимість посередницької комерційної діяльності щодо усиновлення дітей.....	28
Стаття 103. Усиновителі.....	28
Стаття 103-1. Особи, які мають переважне право на усиновлення.....	28
Стаття 104. Згода дитини на усиновлення.....	29
Стаття 105. Згода батьків на усиновлення їх дітей.....	29
Стаття 106. Усиновлення без згоди батьків.....	29
Стаття 107. Згода другого з подружжя на усиновлення.....	29
Стаття 108. Усиновлення без згоди другого з подружжя.....	29
Стаття 109. Усиновлення дітей, які перебувають на вихованні та утриманні в державних дитячих закладах.....	29
Стаття 110. Усиновлення неповнолітнього, який перебуває під опікою (піклуванням).....	29
Стаття 111. Подача заяви про усиновлення.....	30
Стаття 112. Забезпечення таємниці усиновлення.....	30
Стаття 113. Час виникнення усиновлення.....	30
Стаття 113-1. Порядок передачі дітей на усиновлення та здійснення контролю за умовами їх проживання і виховання.....	30
Стаття 114. Право усиновителя визначати прізвище, ім'я та по батькові усиновлюваного.....	30
Стаття 115. Запис усиновителів батьками усиновленого.....	31
Стаття 116. Згода усиновлюваного на зміну прізвища, імені та по батькові.....	31
Стаття 117. Права і обов'язки усиновителів, усиновлених та їх родичів.....	31
Стаття 118. Право неповнолітнього усиновленого на пенсію або допомогу у зв'язку з втратою годувальника.....	31
Стаття 119. Порядок визнання усиновлення недійсним і скасування усиновлення.....	31
Стаття 120. Підстави визнання усиновлення недійсним.....	31
Стаття 121. Особи, які мають право вимагати визнання усиновлення недійсним.....	31
Стаття 122. Наслідки визнання усиновлення недійсним.....	31
Стаття 123. Підстави до скасування усиновлення.....	32
Стаття 124. Скасування усиновлення після досягнення усиновленим повноліття.....	32

Стаття 125. Особи, які мають право вимагати скасування усиновлення.....	32
Стаття 126. Наслідки скасування усиновлення.....	32
Стаття 127. Порядок поновлення актового запису про народження в разі визнання усиновлення недійсним або його скасування.....	32
РОЗДІЛ IV ОПІКА І ПІКЛУВАННЯ.....	33
Глава 15 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	33
Стаття 128. Завдання опіки і піклування.....	33
Стаття 129. Органи опіки і піклування.....	33
Стаття 130. Керівництво органами опіки і піклування та контроль за їх діяльністю.....	33
Глава 16 ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ.....	33
Стаття 131. Особи, над якими встановлюється опіка.....	33
Стаття 132. Особи, над якими встановлюється піклування.....	33
Стаття 133. Місце встановлення опіки і піклування.....	34
Стаття 134. Обов'язок повідомляти про осіб, які потребують опіки чи піклування.....	34
Стаття 135. Обов'язки органів опіки і піклування по тимчасовому забезпеченню неповнолітніх, які підлягають опіці чи піклуванню.....	34
Стаття 136. Опіка над майном.....	34
Стаття 137. Строк винесення рішення про встановлення опіки чи піклування.....	34
Глава 17 ПРИЗНАЧЕННЯ ОПІКУНІВ І ПІКЛУВАЛЬНИКІВ, ЇХ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ.....	34
Стаття 138. Призначення опікуна чи піклувальника.....	34
Стаття 139. Опіка і піклування над особами, які перебувають на опікуванні державних закладів.....	34
Стаття 140. Особи, які не можуть бути опікунами і піклувальниками.....	35
Стаття 141. Право опікунів і піклувальників вимагати повернення їм дітей від осіб, які незаконно удержують дітей.....	35
Стаття 142. Піклування про підопічних.....	35
Стаття 143. Права і обов'язки опікунів і піклувальників по вихованню неповнолітніх і захисту їх прав та інтересів.....	35
Стаття 144. Порядок укладення угод з участю опікунів або піклувальників.....	35
Стаття 145. Угоди, для укладення яких потрібен дозвіл органів опіки і піклування.....	35
Стаття 146. Угоди, які не вправі укладати опікун і піклувальник.....	36
Стаття 147. Розпорядження доходами осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням.....	36
Стаття 148. Управління майном осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням.....	36
Стаття 149. Безоплатність обов'язків по опіці і піклуванню.....	36
Стаття 150. Оскарження дій опікунів і піклувальників.....	36
Стаття 151. Контроль за діяльністю опікунів і піклувальників.....	36
Стаття 152. Відшкодування майнової шкоди, заподіяної опікуном чи піклувальником.....	36
Стаття 153. Оскарження рішень органів опіки і піклування.....	37
Глава 18 ЗВІЛЬНЕННЯ ОПІКУНІВ І ПІКЛУВАЛЬНИКІВ ВІД ЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ, ПРИПИНЕННЯ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ.....	37
Стаття 154. Звільнення опікунів і піклувальників від виконання обов'язків на їх прохання.....	37
Стаття 155. Звільнення опікунів і піклувальників у разі неналежного виконання ними обов'язків і відповідальність їх за зловживання правами.....	37
Стаття 156. Припинення опіки.....	37
Стаття 157. Припинення піклування.....	37
Розділ V АКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНУ.....	38
Глава 19 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	38
Стаття 158. Реєстрація актів громадянського стану.....	38
Стаття 159. Реєстрація актів громадянського стану.....	38
Стаття 160. Компетенція органів реєстрації актів громадянського стану.....	38

Стаття 161. Порядок виправлення помилок і внесення змін в записи актів громадянського стану.....	38
Стаття 161-1. Анулювання записів актів громадянського стану.....	39
Стаття 162. Актові книги. Порядок реєстрації актів громадянського стану.....	39
Глава 20 РЕЄСТРАЦІЯ НАРОДЖЕННЯ.....	39
Стаття 163. Місце і порядок реєстрації народження.....	39
Стаття 164. Строк подачі заяви про реєстрацію народження.....	39
Стаття 165. Урочистість реєстрації народження.....	39
Стаття 166. Запис імені, по батькові і прізвища дитини.....	39
Стаття 167. Запис батька, який помер до народження дитини.....	40
Стаття 168. Реєстрація народження дітей, які народились після розірвання шлюбу або визнання шлюбу недійсним.....	40
Глава 21 РЕЄСТРАЦІЯ СМЕРТІ.....	40
Стаття 169. Місце реєстрації смерті.....	40
Стаття 170. Документи, необхідні для реєстрації смерті.....	40
Стаття 171. Заява про реєстрацію смерті.....	40
Стаття 172. Строк подачі заяви про реєстрацію смерті.....	40
Глава 22 РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ.....	40
Стаття 173. Подача заяви про реєстрацію шлюбу.....	40
Стаття 174. Документи, необхідні для реєстрації шлюбу.....	40
Стаття 175. Реєстрація шлюбу осіб, які раніше перебували в шлюбі.....	41
Стаття 176. Ознайомлення осіб, які вступають у шлюб, з їх правами та обов'язками.....	41
Стаття 177. Особиста присутність осіб, що укладають шлюб, при реєстрації шлюбу.....	41
Стаття 178. Запис у документах подружжя про реєстрацію шлюбу.....	41
Глава 23 РЕЄСТРАЦІЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ.....	41
Стаття 179. Місце реєстрації розірвання шлюбу.....	41
Стаття 180. Реєстрація розірвання шлюбу на підставі рішення суду.....	41
Стаття 181. Реєстрація розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя.....	41
Стаття 182. Реєстрація розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя.....	42
Стаття 183. Присвоєння одному з подружжя дошлюбного прізвища.....	42
Стаття 184. Відмітка в документах про розірвання шлюбу.....	42
Глава 25 РЕЄСТРАЦІЯ ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА.....	42
Стаття 188. Місце реєстрації встановлення батьківства.....	42
Стаття 189. Порядок реєстрації встановлення батьківства.....	42
Стаття 190. Внесення відомостей про батька в актовий запис про народження дитини.....	43
Глава 26 РЕЄСТРАЦІЯ ПЕРЕМІНИ ПРИЗВИЩА, ІМЕНІ, ПО БАТЬКОВІ.....	43
Стаття 191. Місце і порядок реєстрації переміни прізвища, імені, по батькові.....	43
Стаття 192. Внесення змін у записи про народження дітей осіб, які перемінили прізвища, імена, по батькові.....	43
Стаття 193. Видача нових свідоцтв про реєстрацію актів громадянського стану у зв'язку з реєстрацією переміни прізвища, імені, по батькові.....	43
Розділ VI ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ДО ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН І ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ТА МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ.....	43
Стаття 194. Права та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства в шлюбних та сімейних відносинах.....	44
Стаття 195. Укладення шлюбів громадян України з іноземними громадянами та іноземних громадян між собою в Україні.....	44
Стаття 196. Укладення шлюбів громадян України у консульських установах та дипломатичних представництвах України. Визнання шлюбів, укладених поза межами України.....	44

Стаття 197. Розірвання шлюбів громадян України з іноземними громадянами і шлюбів іноземних громадян між собою в Україні. Визнання розлучень, здійснених поза межами України.....	44
Стаття 198. Встановлення батьківства в Україні. Визнання батьківства, встановленого поза межами України.....	45
Стаття 199. Усиновлення дітей, які є громадянами України і проживають поза межами України.....	45
Стаття 199-1. Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами на території України.....	45
Стаття 199-2. Усиновлення дітей іноземними громадянами, які перебувають у шлюбі з громадянами України на території України.....	46
Стаття 199-3. Усиновлення дітей, які є іноземними громадянами або особами без громадянства, на території України громадянами інших держав.....	46
Стаття 199-4. Переважне право серед інших іноземних громадян на усиновлення дітей....	46
Стаття 199-5. Нагляд за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами.....	46
Стаття 200. Встановлення опіки (піклування) над громадянами України, що проживають поза межами України і над іноземними громадянами в Україні. Визнання опіки (піклування), встановленої поза межами України.....	47
Стаття 201. Реєстрація актів громадянського стану громадян України, що проживають поза межами України.....	47
Стаття 202. Визнання документів, виданих органами іноземних держав на посвідчення актів громадянського стану.....	47
Стаття 203. Застосування іноземних законів і міжнародних договорів.....	47

Кодекс про шлюб та сім'ю України

(Кодекс втрачає чинність з 01.01.2004 року; розділ V "Акти громадянського стану" зберігає свою чинність у частині, що не суперечить Сімейному Кодексу, до прийняття спеціального закону на підставі Сімейного Кодексу N 2947-III (2947-14) від 10.01.2002, ВВР, 2002, N 21-22, ст.135)

(Кодекс затверджено Законом N 2006-VII (2006а-07) від 20.06.69, ВВР, 1969, N 26, ст. 204)

(Про порядок введення в дію див. Указ Президії ВР N 2476-VII (2476-07) від 29.12.69, ВВР, 1970, N 2, ст. 16)

(Із змінами і доповненнями, внесеними згідно з Указами Президії ВР Української РСР

N 3625-07 від 14.05.71 (Відомості N 20(1971), ст. 141),
N 1677-08 від 11.05.73 (Відомості N 21(1973), ст. 181),
N 783-10 від 01.09.80 (Відомості N 38(1980), ст. 754),
N 6486-10 від 30.01.84 (Відомості N 7(1984), ст. 146),
N 8474-10 від 27.02.85 (Відомості N 11(1985), ст. 205),
N 8520-10 від 01.03.85 (Відомості N 11(1985), ст. 206),
N 3546-11 від 10.02.87 (Відомості N 8(1987), ст. 149),
N 4452-11 від 21.08.87 (Відомості N 35(1987), ст. 674),

N 660-12 від 28.01.91 (Відомості N 9(1991), ст. 89),
Указом Президії ВР України
N 1813-12 від 14.11.91 (Відомості N 4 (1992), ст. 25),
Законами
N 2488-12 від 23.06.92 (Відомості N 36 (1992), ст.528
N 11/96-ВР від 30.01.96, ВВР, 1996, N 7, ст. 26
N 1366-XIV (1366-14) від 11.01.2000, ВВР, 2000, N 9, ст. 67
N 2056-III (2056-14) від 19.10.2000, ВВР, 2000, N 50, ст.436)

(Додаткову Інформацію до ст.199 див. в Постанові ВР
N 125/94-ВР від 26.07.94, ВВВ, 1994, N 34, ст.323)

(У назві і тексті Кодексу посилання "Української РСР",
"Української Радянської Соціалістичної Республіки",
"в Українській РСР", "УРСР" замінено відповідно на
посилання "України", "в Україні" згідно із Законом
N 2488-12 від 23.06.92)

(У тексті Кодексу слова "органи запису актів громадянського
стану", "відділи запису актів громадянського стану",
"консульські установи України" у всіх відмінках замінено
відповідно словами "органи реєстрації актів громадянського
стану", "відділи реєстрації актів громадянського стану",
"консульські установи та дипломатичні представництва
України" у відповідних відмінках, а слова "народних
депутатів" виключено згідно із Законом N 1366-XIV
(1366-14) від 11.01.2000)

(Преамбула виключена на підставі Закону N 2488-12 від
23.06.92)

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання Кодексу про шлюб та сім'ю України

Завданнями Кодексу про шлюб та сім'ю України є:

дальше зміцнення сім'ї;

побудова сімейних відносин на добровільному шлюбному союзі жінки і чоловіка, на вільних від матеріальних розрахунків почуттях взаємної любові, дружби та поважання всіх членів сім'ї;

виховання дітей сім'єю з обов'язковим піклуванням батьків про їх здоров'я, фізичний, духовний, моральний розвиток, навчання і підготовку до праці;

всесірня охорона інтересів матері і дітей;

виховання почуття відповідальності перед сім'єю.

(Стаття 1 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 2. Відносини, які регулюються Кодексом про шлюб та сім'ю України

Цей Кодекс встановлює порядок і умови одруження, регулює особисті і майнові відносини, які виникають в сім'ї між подружжям, між батьками і дітьми, між іншими членами сім'ї, відносини, які виникають у зв'язку з усиновленням, опікою та піклуванням, прийняттям дітей на виховання, порядок і умови припинення шлюбу, порядок реєстрації актів громадянського стану.

Стаття 3. Рівноправність жінки і чоловіка в сімейних відносинах

Відповідно до закріпленої Конституцією України рівності прав жінки і чоловіка в Україні вони мають у сімейних відносинах рівні особисті і майнові права. (Стаття 3 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 4. Рівноправність громадян у сімейних відносинах

Усі громадяни мають рівні права у сімейних відносинах.

Не допускається будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг при одруженні і в сімейних відносинах залежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

(Стаття 4 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 5. Захист сім'ї державою. Охорона і заохочення материнства

Відповідно до Конституції України сім'я перебуває під захистом держави.

Держава виявляє піклування про сім'ю шляхом створення і розвитку широкої мережі родильних будинків, дитячих ясел і садків, шкіл-інтернатів та інших дитячих закладів, організації і вдосконалення служби побуту та громадського харчування, виплати допомоги в разі народження дитини, надання допомоги і пільг самотнім матерям і багатодітним сім'ям, а також інших видів допомоги сім'ї.

Материнство в Україні оточене всенародною пошаною і повагою, охороняється і заохочується державою. Охорона інтересів матері і дитини забезпечується спеціальними заходами по охороні праці і здоров'я жінок, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства та дитинства, включаючи надання жінкам відпусток по вагітності і родах із збереженням утримання та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

(Стаття 5 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 6. Правове регулювання шлюбних і сімейних відносин державою

Правове регулювання шлюбних і сімейних відносин в Україні здійснюється тільки державою.

Визнається тільки шлюб, укладений у державних органах реєстрації актів громадянського стану. Релігійний обряд шлюбу, так само, як і інші релігійні обряди, не має правового значення і є особистою справою громадян.

Це правило не стосується вчинених до утворення або відновлення державних органів реєстрації актів громадянського стану релігійних обрядів і одержаних на їх посвідчення документів про народження, укладення шлюбу, розірвання шлюбу і смерть.

(Стаття 6 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 6-1. Здійснення прав і виконання обов'язків, що виникають із шлюбних та сімейних відносин

Права, що виникають із шлюбних та сімейних відносин, охороняються законом, за винятком тих випадків, коли ці права здійснюються в суперечності з їх призначенням.

Використання членами сім'ї своїх прав не повинно завдавати шкоди інтересам суспільства і держави, правам інших громадян.

При здійсненні прав і виконанні обов'язків громадяни повинні дотримуватися законів, поважати загальнолюдські принципи, всемірно сприяти зміцненню сім'ї.

(Кодекс доповнено статтею 6-1 згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 6-2. Захист прав, що виникають із шлюбних та сімейних відносин

Захист прав, що виникають із шлюбних та сімейних відносин, здійснюється судом, органами опіки і піклування та органами реєстрації актів громадянського стану.

Захист прав, що виникають із шлюбних та сімейних відносин, здійснюється також товарицькими судами, трудовими колективами, профспілковими та іншими громадськими організаціями у випадках і в порядку, встановлених законодавством.

(Кодекс доповнено статтею 6-2 згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Глава 2 ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Стаття 7. Законодавство про шлюб та сім'ю

Законодавство про шлюб та сім'ю складається з цього Кодексу та інших законодавчих актів України, що приймаються відповідно до нього.

(Стаття 7 в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

(Статтю 8 виключено на підставі Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 3 ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

Стаття 9. Позовна давність на вимоги, що впливають із шлюбних та сімейних відносин

На вимоги, що впливають із шлюбних та сімейних відносин, позовна давність не поширюється, за винятком випадків, коли строк для захисту порушеного права встановлено законодавством України.

(Стаття 9 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 10. Застосування позовної давності

У випадках, передбачених статтею 9 цього Кодексу, позовна давність застосовується судом відповідно до цивільного законодавства, якщо інше не встановлено законом.

(Стаття 10 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 11. Початок перебігу строку позовної давності

У тих випадках, коли для окремих вимог встановлено строк позовної давності, він обчислюється, якщо інше не встановлено законом, з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права.

(Стаття 11 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Розділ II ШЛЮБ

Глава 4 ПОРЯДОК І УМОВИ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ

Стаття 12. Укладення шлюбу

Шлюб укладається в державних органах реєстрації актів громадянського стану.

Укладення шлюбу провадиться урочисто. Органи реєстрації актів громадянського стану забезпечують урочисту обстановку реєстрації шлюбу при згоді на це осіб, які одружуються.

Стаття 13. Значення реєстрації шлюбу

Реєстрація шлюбу встановлюється як в інтересах державних і громадських, так і з метою охорони особистих і майнових прав та інтересів подружжя і дітей.

Права і обов'язки подружжя породжує лише шлюб, укладений у державних органах реєстрації актів громадянського стану.

Час виникнення прав і обов'язків подружжя визначається моментом реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану.

Стаття 14. Порядок укладення шлюбу

Укладення шлюбу відбувається по закінченні місячного строку після подачі бажаними одружитися заяви в державний орган реєстрації актів громадянського стану.

В окремих випадках на прохання осіб, які одружуються, цей строк, при наявності до того причин, що заслуговують на увагу, може бути скорочений органом реєстрації актів громадянського стану.

(Стаття 14 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 15. Умови укладення шлюбу

Для укладення шлюбу необхідна взаємна згода осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку.

Стаття 16. Шлюбний вік

Шлюбний вік встановлюється у 18 років для чоловіків і в 17 років для жінок.

Державна адміністрація районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчі комітети міських і районних у містах Рад можуть у виняткових випадках знижувати шлюбний вік.

(Стаття 16 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР N 783-10 від 01.09.80, N 1813-12 від 14.11.91, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 17. Перешкоди до укладення шлюбу

Не допускається укладення шлюбу:

між особами, з яких хоча б одна перебуває вже в іншому шлюбі;

між родичами по прямій висхідній і низхідній лінії, між повнорідними і неповнорідними братами й сестрами, а також між усиновителями і усиновленими;

між особами, з яких хоча б одна визнана судом недієздатною внаслідок душевної хвороби або недоумства.

Стаття 18. Взаємна обізнаність осіб, які одружуються, про стан здоров'я

Особи, які одружуються, мають бути взаємно обізнані про стан здоров'я один одного.

Глава 5 ОСОБИСТІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 19. Право вибору подружжям прізвища

При укладенні шлюбу подружжя за своїм бажанням обирає прізвище одного з подружжя як їх спільне прізвище, або кожен з подружжя зберігає своє дошлюбне прізвище, або може приєднати до свого прізвища прізвище другого з подружжя.

З'єднання прізвищ не допускається, якщо дошлюбне прізвище хоча б одного з подружжя є подвійним.

Стаття 20. Право подружжя спільно вирішувати питання життя сім'ї

Кожен з подружжя користується в сім'ї рівними правами і несе рівні обов'язки.

Питання виховання дітей та інші питання життя сім'ї вирішуються подружжям спільно.

Стаття 21. Право кожного з подружжя на вибір занять, професії і місця проживання

Кожен з подружжя вільний у виборі занять, професії і місця проживання.

Глава 6 МАЙНОВІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

Стаття 22. Спільна сумісна власність подружжя

Майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю. Кожен з подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном.

Подружжя користується рівними правами на майно і в тому разі, якщо один з них був зайнятий веденням домашнього господарства, доглядом за дітьми або з інших поважних причин не мав самостійного заробітку.

Стаття 23. Укладення подружжям угод щодо спільного майна

Майном, нажитим за час шлюбу, подружжя розпоряджається за спільною згодою.

При укладенні угод одним з подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Для укладення угод по відчуженню спільного майна подружжя, що потребують обов'язкового нотаріального засвідчення, згода другого з подружжя повинна бути висловлена у письмовій формі.

Стаття 24. Роздільне майно подружжя

Майно, яке належало кожному з подружжя до одруження, а також одержане ним під час шлюбу в дар або в порядку успадкування, є власністю кожного з них.

Роздільним майном кожного з подружжя є також речі індивідуального користування (одяг, взуття тощо), хоча б вони і були придбані під час шлюбу за рахунок спільних коштів подружжя, за винятком коштовностей та предметів розкоші.

Кожний з подружжя самостійно володіє, користується і розпоряджається належним йому роздільним майном.

Стаття 25. Виникнення спільної сумісної власності подружжя на роздільне майно, що їм належало

Якщо майно, яке було власністю одного з подружжя, за час шлюбу істотно збільшилося у своїй цінності внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя або їх обох, воно може бути визнане судом спільною сумісною власністю подружжя.

Стаття 26. Речі професійних занять подружжя

Речі професійних занять кожного з подружжя (музичні інструменти, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу, є спільною сумісною власністю подружжя.

У разі поділу спільного сумісного майна суд може присудити ці речі одному з подружжя, в користуванні якого вони були, з покладенням на нього обов'язку компенсувати другому з подружжя його частку грошми.

Стаття 27. Право подружжя укладати між собою дозволені законом угоди

Подружжя може укладати між собою всі дозволені законом майнові угоди. Проте угоди між ними, спрямовані на обмеження майнових прав жінки, чоловіка або дітей, недійсні і не обов'язкові ні для подружжя, ні для третіх осіб.

Стаття 27-1. Право подружжя на укладення шлюбного контракту

Особи, які беруть шлюб, мають право за власним бажанням укладати угоду щодо вирішення питань життя сім'ї (шлюбний контракт), в якій передбачити майнові права і обов'язки подружжя. Умови шлюбного контракту не можуть погіршувати становище будь-кого з подружжя порівняно з законодавством України.

Порядок укладення шлюбного контракту визначається Кабінетом Міністрів України.

(Кодекс доповнено статтею 27-1 згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 28. Розмір часток кожного з подружжя при поділі спільного майна

В разі поділу майна, яке є спільною сумісною власністю подружжя, їх частки визнаються рівними. В окремих випадках суд може відступити від начала рівності часток подружжя, враховуючи інтереси неповнолітніх дітей або інтереси одного з подружжя, що заслуговують на увагу.

Суд може визнати майно, нажите кожним із подружжя під час їх роздільного проживання при фактичному припиненні шлюбу, власністю кожного з них.

(Стаття 28 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 29. Поділ спільного майна подружжя

Якщо між подружжям не досягнуто згоди про спосіб поділу спільного майна, то за позовом подружжя або одного з них суд може постановити рішення: про поділ майна в натурі, якщо це можливо без шкоди для його господарського призначення; про розподіл речей між подружжям з урахуванням їх вартості та частки кожного з подружжя в спільному майні; про присудження майна в натурі одному з подружжя, з покладенням на нього обов'язку компенсувати другому з подружжя його частку грошми. При цьому суд також бере до уваги інтереси неповнолітніх дітей або інтереси одного з подружжя, що заслуговують на увагу.

Поділ спільного майна подружжя може бути проведений як під час перебування в шлюбі, так і після розірвання шлюбу.

Для вимоги про поділ майна, яке є спільною сумісною власністю розведеного подружжя, встановлюється трирічний строк позовної давності.

(Стаття 29 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

(Статтю 30 виключено на підставі Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 31. Звернення стягнення на майно подружжя

За зобов'язаннями одного з подружжя стягнення може бути звернено лише на його роздільне майно і на частку в спільній сумісній власності подружжя, яка належала б йому при поділі цього майна.

Стягнення може бути звернено на все майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, коли рішенням суду встановлено, що зобов'язання одного з подружжя було видано в інтересах усієї сім'ї і одержане за зобов'язанням використано на її потреби.

При відшкодуванні шкоди, заподіяної злочином одного з подружжя, стягнення може бути звернено на майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, коли вироком суду в кримінальній справі встановлено, що це майно було придбане на кошти, здобуті злочинним шляхом.

Правила статей 22, 24, 25, 26 застосовуються у тому разі, якщо шлюбним контрактом не встановлено інші положення.

(Стаття 31 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 32. Обов'язки подружжя по взаємному утриманню

Подружжя повинно матеріально підтримувати одне одного. В разі відмови в такій підтримці той з подружжя, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, а також дружина в період вагітності і протягом трьох років після народження дитини (у разі, коли дружина перебуває у відпустці по догляду за хворою дитиною, — на весь час перебування у такій відпустці, але не більш як до досягнення дитиною шестирічного віку) мають право по суду одержувати утримання (аліменти) від другого з подружжя, якщо останній спроможний його надати. Це право зберігається і після розірвання шлюбу.

Один з розведеного подружжя, який потребує матеріальної допомоги, також має право на утримання, якщо він став непрацездатним протягом одного року після розірвання шлюбу. Якщо подружжя перебувало довгий час у шлюбних відносинах, суд вправі стягнути аліменти на користь одного з розведеного подружжя і в тому разі, коли він досяг пенсійного віку не пізніше п'яти років з моменту розірвання шлюбу.

(Стаття 32 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР N 6486-10 від 30.01.84, N 660-12 від 28.01.91, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 33. Розмір аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя

Розмір аліментів, що стягуються на користь одного з подружжя, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, визначається судом у частковому відношенні до заробітку (доходу), включаючи вартість натуральних видач, з урахуванням матеріального і сімейного становища обох сторін, а також можливості одержання утримання від дітей. При цьому можливість одержання утримання від дітей для одного з подружжя, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, не звільняє другого з подружжя від сплати аліментів.

В разі зміни матеріального чи сімейного становища одного з них кожний з подружжя вправі звернутися до суду з позовом про зміну розміру аліментів.

(Стаття 33 із змінами, внесеними згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 34. Час, з якого присуджуються аліменти одному з подружжя

Аліменти одному з подружжя присуджуються з моменту пред'явлення позову.

Стаття 35. Звільнення від обов'язку по утриманню другого з подружжя або обмеження цього обов'язку строком

Суд може звільнити одного з подружжя від обов'язку утримувати другого, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, або обмежити цей обов'язок строком у випадках:

нетривалого перебування подружжя в шлюбних відносинах;

негідної поведінки у шлюбних відносинах того з подружжя, який потребує матеріальної допомоги;

якщо непрацездатність того з подружжя, який потребує матеріальної допомоги, стала наслідком зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами чи вчинення ним злочину.

Правила цієї статті застосовуються також при розгляді справ про взаємне утримання подружжя після розірвання шлюбу.

(Стаття 35 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 4452-11 від 21.08.87)

Стаття 36. Припинення права одного з подружжя на утримання

Право одного з подружжя на утримання припиняється в разі поновлення його працездатності або якщо він уже не потребує матеріальної допомоги, а також у випадку укладення ним нового шлюбу.

Глава 7 ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

Стаття 37. Припинення шлюбу внаслідок смерті одного з подружжя

Шлюб припиняється внаслідок смерті або оголошення в судовому порядку померлим одного з подружжя.

Стаття 38. Припинення шлюбу шляхом розлучення

За життя подружжя шлюб може бути розірваний шляхом розлучення за заявою одного з подружжя або їх обох.

Чоловік не має права без згоди дружини порушувати справу про розірвання шлюбу під час вагітності дружини і протягом одного року після народження дитини.

Стаття 39. Порядок розірвання шлюбу

Розірвання шлюбу провадиться в судовому порядку, а у випадках, передбачених статтями 41 і 42 цього Кодексу, — органами реєстрації актів громадянського стану.

Стаття 40. Розірвання шлюбу в судовому порядку

При розгляді справи про розірвання шлюбу суд повинен установити дійсні мотиви розлучення, з'ясувати фактичні взаємини подружжя і зобов'язаний вжити заходів до їх примирення.

Шлюб розривається, якщо судом буде встановлено, що далі спільне життя подружжя і збереження сім'ї стали неможливими.

При постановленні рішення про розірвання шлюбу суд вживає в необхідних випадках заходів до захисту інтересів неповнолітніх дітей і одного з подружжя, який є непрацездатним.

(Стаття 40 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 41. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану при взаємній згоді подружжя

При взаємній згоді на розірвання шлюбу подружжя, яке не має неповнолітніх дітей, розірвання шлюбу провадиться в органах реєстрації актів громадянського стану.

Якщо між подружжям, що розлучається, виник спір про майно, яке є їх спільною сумісною власністю, або про аліменти на користь того з них, хто є непрацездатним, розірвання шлюбу може бути здійснене в суді за заявою подружжя або одного з них.

Стаття 42. Розірвання шлюбу з особами безвісно відсутніми, недієздатними внаслідок душевної хвороби чи недоумства або засудженими до позбавлення волі

В органах реєстрації актів громадянського стану провадиться також розірвання шлюбу з особами:

визнаними у встановленому законом порядку безвісно відсутніми;

визнаними у встановленому законом порядку недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства;

засудженими за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менше трьох років.

Якщо той з подружжя, що знаходиться в ув'язненні, або опікун того з подружжя, який є недієздатним, порушать спір про дітей, про майно, що є спільною сумісною власністю подружжя, або про стягнення аліментів на користь того з подружжя, який є непрацездатним, розірвання шлюбу провадиться через суд.

Стаття 43. Право кожного з подружжя на прізвище після розірвання шлюбу

Один з подружжя, що змінив своє прізвище при одруженні на інше, має право і після розірвання шлюбу іменуватися цим прізвищем, або на його вимогу при реєстрації розірвання шлюбу органами реєстрації актів громадянського стану йому присвоюється дошлюбне прізвище.

(Стаття 43 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 44. Час припинення шлюбу в разі розлучення

Шлюб вважається припиненим з моменту реєстрації розлучення в органах реєстрації актів громадянського стану.

Стаття 44-1. Поновлення шлюбу в разі з'явлення одного з подружжя, оголошеного померлим або визнаного безвісно відсутнім

У разі з'явлення одного з подружжя, оголошеного у встановленому законом порядку померлим, і скасування відповідного рішення суду шлюб вважається поновленим, якщо другий з подружжя не вступив у новий шлюб.

Якщо один з подружжя був визнаний у встановленому законом порядку безвісно відсутнім і з цієї підстави шлюб з ним був розірваний, то в разі його з'явлення і скасування рішення суду про визнання його безвісно відсутнім шлюб може бути поновлений органом реєстрації актів громадянського стану за спільною заявою подружжя. Шлюб не може бути поновлений, якщо другий з подружжя особи, визнаної безвісно відсутньою, вступив у новий шлюб.

(Кодекс доповнено статтею 44-1 згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Глава 8 НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ

Стаття 45. Підстави і порядок визнання шлюбу недійсним

Шлюб може бути визнаний недійсним в разі порушення умов, встановлених статтями 15 — 17 цього Кодексу, а також в разі реєстрації шлюбу без наміру створити сім'ю (фіктивний шлюб).

Визнання шлюбу недійсним провадиться в судовому порядку.

Стаття 46. Випадки, коли шлюб не може бути визнаний недійсним

Шлюб не може бути визнаний недійсним, якщо на час розгляду судом справи відпали ті обставини, які в силу закону були перешкодою до його укладення. Шлюб вважається дійсним з моменту, коли відпали ці обставини.

Шлюб, укладений до досягнення хоча б одним з подружжя шлюбного віку, також не може бути визнаний недійсним з цієї причини у разі вагітності дружини або народження дитини.

Стаття 47. Особи, які мають право пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним

Позов про визнання шлюбу недійсним може бути пред'явлений одним з подружжя, прокурором і особами, права яких порушені.

Пред'являти позов про визнання шлюбу недійсним внаслідок недосягнення подружжям шлюбного віку вправі самі неповнолітні, їх батьки, органи опіки і піклування та прокурор.

Позов про визнання недійсним шлюбу, який укладено особою, визнаною недієздатною внаслідок душевної хвороби чи недоумства, може бути пред'явлений особами, зазначеними в частині першій цієї статті, а також опікуном недієздатного та органами опіки і піклування.

Стаття 48. Час, з якого шлюб вважається недійсним

Шлюб, визнаний судом недійсним, вважається таким з часу його укладення.

Стаття 49. Наслідки визнання шлюбу недійсним

Визнання шлюбу недійсним тягне за собою припинення всіх прав і обов'язків, що виникли раніше і передбачені законом для осіб, які перебувають у шлюбі. До відносин щодо майна, нажитого за час недійсного шлюбу, застосовуються правила Цивільного кодексу Української РСР.

За особою, яка не знала і не повинна була знати про перешкоди до укладення шлюбу, суд може визнати право на майно, нажите за час недійсного шлюбу, відповідно до правил, встановлених статтями 22 — 28 цього Кодексу.

Особа, яка не знала і не повинна була знати про перешкоди до укладення шлюбу, в разі, якщо вона потребує матеріальної допомоги, має право на одержання утримання, але при умові, що непрацездатність її виникла за час шлюбу, визнаного недійсним.

На прохання особи, яка не знала і не повинна була знати про перешкоди до укладення шлюбу, суд може залишити їй прізвище, одержане при вступі у шлюб, що його визнано недійсним.

Стаття 50. Права дітей, які народилися в недійсному шлюбі

Визнання шлюбу недійсним не впливає на права дітей, які народилися в такому шлюбі. Діти, зачаті або народжені в шлюбі, визнаному недійсним, мають ті ж права і обов'язки, що і діти, народжені в дійсному шлюбі.

Розділ III СІМ'Я

Глава 9 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 51. Підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей

Взаємні права та обов'язки батьків і дітей ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому у встановленому законом порядку.

Стаття 52. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають між собою в шлюбі

Походження дитини від батьків, які перебувають між собою в шлюбі, засвідчується записом про шлюб батьків.

Стаття 53. Встановлення походження дитини від батьків, які не перебувають між собою в шлюбі

Походження дитини від батьків, які не перебувають між собою в шлюбі, встановлюється шляхом подачі спільної заяви батьком і матір'ю дитини в державні органи реєстрації актів громадянського стану.

В разі народження дитини у батьків, які не перебувають у шлюбі, при відсутності спільної заяви батьків батьківство може бути встановлене в судовому порядку за заявою одного з батьків або опікуна (піклувальника) дитини, особи, на утриманні якої знаходиться дитина, а також самої дитини після досягнення нею повноліття.

При встановленні батьківства суд бере до уваги спільне проживання та ведення спільного господарства матір'ю дитини і відповідачем до народження дитини, або спільне виховання чи утримання ними дитини, або докази, що з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства.

(Стаття 53 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 54. Запис батьків, які перебувають у шлюбі між собою

Батько і мати, які перебувають у шлюбі між собою, записуються батьками дитини в книзі записів народжень за заявою будь-кого з них.

Стаття 55. Запис батьків, які не перебувають у шлюбі між собою

Якщо батьки не перебувають у шлюбі між собою, запис про матір дитини провадиться за заявою матері, а запис про батька дитини — за спільною заявою батька і матері дитини, або батько записується згідно з рішенням суду. В разі смерті матері, визнання матері недієздатною, позбавлення її батьківських прав, а також при неможливості встановити місце її проживання, запис про батька дитини провадиться за заявою батька.

При народженні дитини у матері, яка не перебуває в шлюбі, якщо немає спільної заяви батьків і рішення суду про встановлення батьківства, запис про батька дитини в книзі записів народжень провадиться за прізвищем матері, ім'я, по батькові та національність батька дитини записуються за її вказівкою. В разі смерті матері, визнання матері недієздатною, позбавлення її батьківських прав, а також при неможливості встановити місце її проживання, запис відомостей про матір і батька дитини провадиться за правилами, викладеними в цій статті, за заявою осіб, зазначених у статті 163 цього Кодексу.

(Стаття 55 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 56. Оспорювання батьківства (материнства)

Особа, записана як батько або як мати дитини в книзі записів народжень або особа, яка фактично є батьком дитини, в разі смерті матері чи позбавлення її батьківських прав має право оспорити проведений запис протягом року з того часу, коли їй стало або повинно було стати відомо про проведений запис. Якщо до цього часу особа, записана як батько або як мати, була неповнолітньою, річний строк обчислюється з часу досягнення нею вісімнадцяти років.

Особа, записана батьком дитини за її заявою або за спільною заявою з матір'ю дитини, не має права оспорювати батьківство, якщо в момент подачі заяви їй було відомо, що вона фактично не є батьком цієї дитини.

Чоловік, який дав письмову згоду на запліднення своєї дружини за допомогою донора, записується батьком народженої нею дитини і не має права оспорювати проведений запис.

Дружина, яка дала письмову згоду своєму чоловіку на запліднення та народження дитини іншою жінкою (донором), записується матір'ю цієї дитини і не має права оспорювати проведений запис.

(Стаття 56 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 57. Права і обов'язки дітей, походження яких встановлено за спільною заявою батьків або за рішенням суду

Діти, походження яких встановлено за спільною заявою батьків або за рішенням суду, мають ті ж права і обов'язки щодо батьків та їх родичів, що й діти, які народилися від осіб, які перебувають у шлюбі.

Стаття 58. Взаємність обов'язків батьків і дітей

Батьки і діти зобов'язані подавати взаємну моральну підтримку і матеріальну допомогу один одному.

Стаття 59. Рівність прав і обов'язків батьків

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей.

Батьки користуються рівними правами і несуть рівні обов'язки щодо своїх дітей і у випадках, коли шлюб між ними розірвано.

Стаття 60. Обов'язки батьків по захисту прав та інтересів неповнолітніх дітей

Захист прав та інтересів неповнолітніх дітей лежить на їх батьках, які діють без особливих на те повноважень. В разі одруження неповнолітніх (стаття 16 цього Кодексу) вони набувають дієздатності в повному обсязі з моменту одруження і здійснюють захист своїх прав самостійно.

Стаття 61. Права і обов'язки батьків по вихованню дітей

Батьки мають право і зобов'язані виховувати своїх дітей, піклуватися про їх здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, готувати їх до праці.

Батьківські права не можуть здійснюватися в суперечності з інтересами дітей.

При неналежному виконанні батьками (одним з них) обов'язків по вихованню або при зловживанні батьківськими правами діти вправі звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органів опіки і піклування.

(Стаття 61 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 10 ОСОБИСТІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Стаття 62. Прізвище дітей

Якщо батьки мають спільне прізвище, то це прізвище присвоюється і дітям. При різних прізвищах дитині присвоюється прізвище батька або матері за згодою батьків, а при відсутності згоди — за рішенням органів опіки і піклування.

Припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним не тягне за собою зміни прізвища дітей. Якщо той з батьків, у якого дитина залишилася жити після припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, бажає присвоїти їй своє прізвище, органи опіки і піклування, виходячи з інтересів дитини, вправі дозволити зміну прізвища неповнолітнього.

У такому ж порядку вирішується питання про зміну прізвища неповнолітнього, в запис акту про народження якого відомості про батька було внесено відповідно до статті 55 цього Кодексу.

Той з батьків, прізвище якого носить дитина, повідомляється про порушення клопотання про зміну прізвища дитини і його думка, поряд з іншими обставинами, враховується органами опіки і піклування при вирішенні питання про зміну прізвища неповнолітнього, виходячи з інтересів дитини.

(Стаття 62 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР N 1677-08 від 11.05.73, N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 63. Ім'я та по батькові дитини

Ім'я дитини визначається за згодою батьків, по батькові присвоюється за іменем батька, а у випадках, передбачених частиною другою статті 55 цього Кодексу, за іменем особи, яка записана як батько.

При відсутності згоди батьків щодо імені дитини спір вирішується органами опіки і піклування.

Стаття 64. Здійснення батьками прав і виконання ними обов'язків по вихованню і навчанню дітей

Здійснення батьками прав і виконання ними обов'язків по вихованню і навчанню дітей провадиться відповідно до Закону України про освіту. Батьки вправі віддавати дітей для одержання освіти в навчально-виховні заклади, засновані на різних формах власності, що не звільняє їх від виконання обов'язків по вихованню дітей (стаття 61 цього Кодексу).

(Стаття 64 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 65. Порядок вирішення спорів між батьками з питань виховання дітей

Питання виховання дітей вирішуються батьками спільно.

Один з батьків, який проживає окремо від дітей, зобов'язаний брати участь у їх вихованні і має право спілкуватися з ними. Той з батьків, при якому проживають діти, не вправі перешкоджати другому з батьків спілкуватися з дітьми і брати участь у їх вихованні.

Якщо батьки не можуть дійти згоди про участь у вихованні дітей одного з батьків, який проживає окремо, то цей порядок визначається органами опіки і піклування з участю батьків, виходячи з інтересів дитини.

У тих випадках, коли батьки не підкоряються рішенню органу опіки і піклування, останній, а також кожен з батьків вправі звернутися за вирішенням спору до суду.

При невиконанні рішення суду щодо того з батьків, який є винним, застосовуються заходи, передбачені Законом України "Про виконавче провадження".

При злісному невиконанні рішення суду той з батьків, який проживає окремо, виходячи з інтересів дитини, вправі звернутися з позовом до суду про передачу йому дитини.

(Стаття 65 в редакції Указу ПВР N 660-12 від 28.01.91, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2056-III від 19.10.2000)

Стаття 65-1. Право діда і баби на спілкування з онуками

Дід і баба мають право спілкуватися з своїми неповнолітніми онуками. В разі відмови батьків від надання діду чи бабі можливості спілкуватися з онуками органи опіки і піклування можуть забор'язати батьків надавати діду і бабі побачення з онуками в порядку, встановленому цими органами, якщо такі побачення не перешкоджають нормальному вихованню дитини.

У тих випадках, коли батьки не підкоряються рішенню органу опіки і піклування, дід і баба вправі звернутися за вирішенням спору до суду.

(Кодекс доповнено статтею 65-1 згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 66. Допомога органів опіки і піклування батькам у вихованні дітей

Органи опіки і піклування подають допомогу батькам у вихованні дітей і перевіряють виконання покладених на батьків обов'язків по вихованню дітей. У необхідних випадках органи опіки і піклування вживають всіх заходів, що вимагаються обставинами, для подання

допомоги дітям та для захисту їх від небезпеки, що загрожує їх фізичному чи духовному розвитку.

Стаття 67. Порядок вирішення спорів між батьками про місце проживання дітей

Якщо батьки не проживають разом, то від їх згоди залежить, при кому повинні проживати неповнолітні діти. При відсутності згоди між батьками спір вирішується судом, виходячи з інтересів дітей і з урахуванням їх бажання.

(Стаття 67 із змінами, внесеними згідно Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 68. Право батьків на відібрання дітей

Батьки мають право вимагати повернення дітей від будь-якої особи, яка удержує дітей у себе не на підставі закону чи судового рішення.

Стаття 69. Забезпечення інтересів дітей при розгляді спорів про них

При розгляді спорів про дітей у випадках, передбачених статтями 67 і 68 цього Кодексу, суд виходить з інтересів дітей і умов їх нормального розвитку та виховання. При цьому, якщо дитина досягла десяти років, суд повинен з'ясувати у неї, при кому з батьків вона бажає залишитися. Висловлене дитиною бажання не є обов'язковим для суду, якщо суд визнає, що залишення дитини при тому з батьків, на якого вона вказує, не відповідає її інтересам. При розгляді позову батьків про відібрання дітей від осіб, які удержують дітей у себе без законних на те підстав, суд не зв'язаний правом батьків, коли визнає, що передача їм дитини суперечить інтересам останньої.

Якщо суд визнає, що ні батьки, ні треті особи не можуть забезпечити належного виховання дитини, він постановляє рішення про передачу дитини на опікування органів опіки і піклування.

При розгляді спорів про дітей у суді наявність письмового висновку органів опіки і піклування про те, з ким із сторін повинна бути дитина, а також участь представника органів опіки і піклування та прокурора в судовому засіданні є обов'язковими.

Стаття 70. Позбавлення батьківських прав

Батьки або один з них можуть бути позбавлені батьківських прав, якщо буде встановлено, що вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дітей, у тому числі при відмові без поважних причин взяти дитину з родильного будинку (відділення) та інших дитячих лікувально-профілактичних і навчально-виховних закладів, або зловживають своїми батьківськими правами, жорстоко поведуться з дітьми, шкідливо впливають на дітей своєю аморальною, антигромадською поведінкою, а також якщо батьки є хронічними алкоголіками або наркоманами.

Позбавлення батьківських прав провадиться тільки в судовому порядку.

Якщо суд при розгляді справи про позбавлення батьківських прав виявить у діях батьків або одного з них ознаки злочину, він повідомляє про це прокурора або порушує кримінальну справу.

(Стаття 70 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 71. Порядок порушення справ про позбавлення батьківських прав

Справи про позбавлення батьківських прав розглядаються за заявою державних або громадських організацій, одного з батьків або опікуна (піклувальника) дитини, а також за позовом прокурора.

При розгляді справ про позбавлення батьківських прав необхідним є подання письмового висновку органів опіки і піклування, а також участь у судовому засіданні представника цього органу і прокурора.

Стаття 72. Передача дитини на опікування органів опіки і піклування при позбавленні батьківських прав

При позбавленні батьківських прав обох з батьків дитина передається на опікування органів опіки і піклування.

Стаття 73. Побачення з дитиною батьків, позбавлених батьківських прав

Органи опіки і піклування можуть дозволити батькам, позбавленим батьківських прав, побачення з дитиною, якщо такі побачення не відбиваються шкідливо на дитині.

Рішення органів опіки і піклування може бути оскаржене батьками до суду.

Стаття 74. Наслідки позбавлення батьківських прав

Батьки, позбавлені батьківських прав, втрачають всі права, що ґрунтуються на факті спорідненості з дитиною, відносно якої вони позбавлені прав, у тому числі права вимагати від неї в майбутньому надання їм утримання.

Позбавлення батьківських прав не звільняє батьків від обов'язку по утриманню дітей.

Стаття 75. Поновлення в батьківських правах

Поновлення в батьківських правах допускається, якщо цього вимагають інтереси дітей і якщо діти не усиновлені. Поновлення в батьківських правах провадиться тільки в судовому порядку за заявою особи, позбавленої батьківських прав.

Суд постановляє рішення про поновлення в батьківських правах при наявності письмового висновку органів опіки і піклування та після того, як оцінить поведінку особи, позбавленої батьківських прав, і перевірить, наскільки змінилися обставини, що були підставою для позбавлення її батьківських прав.

В усіх випадках суд зобов'язаний з'ясувати думку другого з батьків (якщо він не позбавлений батьківських прав) щодо можливості поновити позивача в батьківських правах.

Справи про поновлення в батьківських правах розглядаються з участю представників органів опіки і піклування та прокурора.

Стаття 76. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав

Суд може прийняти рішення про відібрання дитини і передачу її на опікування органів опіки і піклування незалежно від позбавлення батьківських прав, якщо залишення дитини в осіб, у яких вона перебуває, небезпечно для неї.

У виняткових випадках, при безпосередній загрозі життю або здоров'ю дитини, орган опіки і піклування вправі прийняти рішення про негайне відібрання дитини у батьків або інших осіб, на вихованні яких вона фактично перебуває. У цих випадках орган опіки і піклування зобов'язаний негайно повідомити прокурора і в семиденний строк після прийняття рішення звернутися до суду з позовом про позбавлення батьків або одного з них батьківських прав чи про відібрання дитини.

Коли відпадуть причини, що перешкождали належному вихованню дитини її батьками, суд за заявою батьків може постановити рішення про повернення їм дитини.

При розгляді в суді цих справ необхідним є подання письмового висновку органів опіки і піклування, а також участь у судовому засіданні представника цього органу і прокурора.

При задоволенні позову про відібрання дітей без позбавлення батьківських прав суд обов'язково вирішує питання про стягнення з батьків коштів на утримання дітей.

(Стаття 76 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, Законом N 2488-12 від 23.06.91)

Глава 11 ПРАВА БАТЬКІВ І ДІТЕЙ НА МАЙНО

Стаття 77. Роздільність майна батьків і дітей

За життя батьків діти не мають права на їх майно, так само як і батьки не мають права на майно дітей.

Права батьків і дітей на майно колгоспного двору регулюються Цивільним кодексом Української РСР.

Стаття 78. Управління майном дітей

Якщо у неповнолітніх є належне їм майно, батьки управляють ним як опікуни і піклувальники без спеціального на те призначення, але з дотриманням відповідних правил про опіку і піклування.

Стаття 79. Спільна власність батьків і дітей

У разі виникнення спільної власності батьків і дітей правовідносини щодо цієї власності регулюються на загальних підставах Цивільним кодексом Української РСР.

Глава 12 АЛІМЕНТНІ ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Стаття 80. Обов'язок батьків утримувати своїх дітей

Батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги. При ухиленні батьків від цього обов'язку кошти на утримання дітей стягуються з них в судовому порядку.

Стаття 81. Обов'язки дітей щодо батьків

Діти зобов'язані піклуватися про батьків і подавати їм допомогу.

Утримання непрацездатних батьків, які потребують допомоги, є обов'язком їх повнолітніх дітей.

Повнолітні діти, які сплачують аліменти на батьків, можуть бути притягнуті до участі в додаткових витратах, викликаних винятковими обставинами (тяжка хвороба, каліцтво, оплата праці осіб, які доглядають за батьками, та ін.).

Діти можуть бути звільнені від обов'язків щодо утримання своїх батьків і стягнення витрат по догляду за ними, якщо судом буде встановлено, що батьки ухилялися від виконання батьківських обов'язків.

(Стаття 81 в редакції Указу ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 82. Розмір аліментів, що стягуються з батьків на неповнолітніх дітей

Аліменти на неповнолітніх дітей з їх батьків стягуються в розмірі: на одну дитину — чверті, на двох дітей — третини, на трьох і більше дітей — половини заробітку (доходу) батьків, але не менше 1/2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян на кожну дитину, а з осіб, які працюють за контрактом в іноземних державах, — не менше двадцяти п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян на кожну дитину.

Розмір цих часток і мінімальний розмір аліментів може бути зменшено судом, якщо у того з батьків, який зобов'язаний платити аліменти, є інші неповнолітні діти, які при стягненні аліментів у встановленому цією статтею розмірі виявилися б менш забезпеченими матеріально, ніж діти, які одержують аліменти, а також у випадках, коли той з батьків, з якого стягуються аліменти, є інвалідом першої чи другої групи, або коли діти працюють і мають достатній заробіток, або з інших поважних причин.

Суд вправі зменшити розмір аліментів або звільнити від їх сплати, якщо діти перебувають на повному утриманні держави або громадської організації.

(Стаття 82 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 3546-11 від 10.02.87, Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 11/96-ВР від 30.01.96, N 2056-III від 19.10.2000)

Стаття 83. Визначення розміру аліментів у випадках присудження їх за кількома рішеннями суду або постановами народного судді

Якщо з одного з батьків присуджені аліменти за кількома рішеннями суду або постановами народного судді на дітей від різних матерів, що перевищують в цілому розмір аліментів, передбачений статтею 82 цього Кодексу, платник аліментів може пред'явити позов до кожної особи, на користь якої винесено рішення суду або постанову народного судді про стягнення аліментів, про відповідне зниження аліментів за даним рішенням суду або постановою народного судді.

При розгляді такого позову суд, виходячи з встановленого в статті 82 цього Кодексу розміру аліментів, що підлягають виплаті за всіма рішеннями суду або постановами народного судді, визначає новий розмір аліментів за даним позовом у відповідній частці, що припадає на кожного з дітей, відносно яких є рішення суду або постанова народного судді.

(Стаття 83 в редакції Указу ПВР N 8520-10 від 01.03.85)

Стаття 84. Види заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів

Види заробітку (доходу), що підлягає облікові при відрахуванні аліментів, визначаються в порядку, встановлюваному Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 84 в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 85. Стягнення аліментів на неповнолітніх дітей у твердій грошовій сумі

У тих випадках, коли один з батьків, який зобов'язаний сплачувати аліменти, має нерегулярний, мінливий заробіток (доход) або коли частину заробітку (доходу) він одержує в натурі, а також в інших випадках, коли стягнення аліментів у частковому відношенні до заробітку (доходу) неможливе або утруднене, аліменти на прохання особи, яка їх вимагає, можуть бути визначені в твердій грошовій сумі, що має сплачуватися щомісяця.

В усіх випадках стягнення аліментів у твердій грошовій сумі розмір цієї суми визначається, виходячи з гаданого заробітку (доходу) одного з батьків стосовно до положень, викладених у статті 82 цього Кодексу.

Стаття 86. Участь батьків у додаткових витратах на утримання дітей

Батьки, які сплачують аліменти на неповнолітніх дітей, можуть бути притягнуті до участі в додаткових витратах, викликаних винятковими обставинами (тяжка хвороба, каліцтво дитини та ін.).

Стаття 87. Кошти дітей, влаштованих у дитячі заклади

Кошти на утримання дітей, влаштованих у дитячі заклади, можуть бути стягнені з їх батьків у розмірах, встановлених у статті 82 цього Кодексу.

Кошти, зазначені у частині першій цієї статті, для дітей, влаштованих у дитячі заклади, і призначені їм державні пенсії та допомога перераховуються на особисті рахунки цих дітей в ощадні банки.

(Стаття 87 в редакції Указу ПВР N 660-12 від 28.01.91)

Стаття 88. Час, з якого присуджуються аліменти на користь неповнолітніх дітей

Аліменти на користь неповнолітніх дітей присуджуються з дня подачі заяви до суду.

Аліменти за минулий час можуть бути стягнуті, коли позивач подасть суду докази, що він вживав заходів для одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати внаслідок ухилення останнього від їх сплати. В цьому разі з урахуванням обставин справи суд може присудити аліменти не більш як за три роки.

(Стаття 88 в редакції Указу ПВР N 8520-10 від 01.03.85)

Стаття 89. Розмір аліментів на непрацездатних повнолітніх дітей

При стягненні аліментів з батьків на непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги, розмір аліментів визначається у частковому відношенні до заробітку (доходу), виходячи з матеріального і сімейного становища особи, з якої стягуються аліменти, і особи, що одержує їх.

Розмір аліментів не може перевищувати на одну дитину — чверті, на двох дітей — третини, на трьох і більше дітей — половини заробітку (доходу) батьків і не може бути меншим 1/2 неоподаткованого мінімуму доходу громадян на кожну дитину.

(Стаття 89 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 3546-11 від 10.02.87, Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 90. Розмір аліментів на користь батьків

Аліменти на користь батьків стягуються з повнолітніх дітей у частковому відношенні до заробітку (доходу), виходячи з матеріального і сімейного становища кожного з дітей і батьків, та з урахуванням можливості батьків одержувати аліменти один від одного.

В разі, коли батьки мають кілька дітей, а позов пред'явлено до одного або кількох з них, суд при визначенні розміру аліментів повинен враховувати обов'язок й інших дітей утримувати батьків. При цьому сукупний розмір аліментів, що підлягають стягненню з повнолітніх дітей, не може бути меншим 1/2 неоподаткованого мінімуму доходу громадян.

(Стаття 90 із змінами, внесеними згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 91. Зміна розміру аліментів, стягуваних на користь повнолітніх дітей та батьків

У тих випадках, коли після визначення судом розміру аліментів, стягуваних на утримання повнолітніх дітей або батьків, змінилося матеріальне або сімейне становище особи, зобов'язаної надавати утримання, або особи, яка одержує аліменти, суд вправі за позовом будь-кого з них змінити встановлений розмір аліментів.

Стаття 92. Порядок сплати або стягнення аліментів

Аліменти сплачуються в добровільному порядку особисто особою, яка зобов'язана платити аліменти, або через власника або уповноважений ним орган за місцем її роботи чи одержання нею пенсії, стипендії.

Добровільний порядок сплати аліментів не виключає права стягувача аліментів у будь-який час звернутися з заявою про стягнення аліментів до суду.

Власник або уповноважений ним орган щомісяця відраховує аліменти з заробітної плати (пенсії, допомоги, стипендії та ін.) платника аліментів на підставі його письмової заяви і виплачує або переказує їх особі, вказаній у заяві, не пізніше триденного строку з дня, встановленого для виплати заробітної плати, пенсії, стипендії та інших сум. У той же строк виплачуються або переказуються аліменти, стягвані на підставі рішення суду або постанови народного судді.

При переході громадянина, з якого відраховуються аліменти за заявою, на іншу роботу або зміни ним місця проживання відрахування аліментів провадиться на підставі знову поданої ним заяви. Заборгованість за час несплати аліментів у цих випадках може бути відрахована з боржника за його заявою або стягнута в судовому порядку.

Відрахування аліментів на підставі заяви особи, яка виявила бажання добровільно платити аліменти, може провадитись і у випадках, коли загальна сума, яка підлягає відрахуванню на підставі заяви і виконавчих документів, перевищує половину належних боржникові заробітної

плати і прирівняних до неї платежів та видач, а також коли з боржника стягуються за рішенням суду або постановою народного судді аліменти на дітей від іншої матері.

При виїзді громадянина, який зобов'язаний сплачувати аліменти, за кордон на постійне місце проживання в держави, з якими Україна не має договорів про надання правової допомоги, стягнення аліментів провадиться в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 92 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР N 8520-10 від 01.03.85, N 3546-11 від 10.02.87, Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 93. Визначення заборгованості по аліментах

Стягнення аліментів за виконавчим листом за минулий час може бути проведено не більш як за трирічний строк, що передував пред'явленню виконавчого листа до стягнення.

У тих випадках, коли за виконавчим листом, пред'явленим до стягнення, відрахування аліментів не провадилось у зв'язку з розшуком відповідача або якщо відповідач працював за контрактом в іноземній державі, стягнення аліментів повинно провадитися за весь минулий період.

Заборгованість по аліментах визначається, виходячи з фактичного заробітку (доходу), одержаного відповідачем за час, протягом якого не провадилось стягнення. Якщо відповідач у цей період не працював або якщо не будуть пред'явлені документи, які підтверджували б його заробіток (доход), заборгованість визначається, виходячи із заробітку (доходу), одержуваного на час стягнення заборгованості, а для осіб, які працювали за контрактом в іноземній державі, — виходячи з розміру ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на час проведення розрахунків.

Розмір заборгованості по аліментах обчислюється державним виконавцем, а при наявності спору питання про розмір заборгованості вирішується судом.

Стягнення заборгованості повинно провадитися незалежно від досягнення повноліття особою, на утримання якої були присуджені аліменти.

(Стаття 93 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2056-III від 19.10.2000)

Стаття 94. Повне або часткове звільнення від сплати заборгованості по аліментах

Суд вправі за позовом особи, яка сплачує аліменти, звільнити її повністю або частково від сплати заборгованості по аліментах, що утворилася, коли встановить, що несплата аліментів мала місце внаслідок хвороби цієї особи або з інших поважних причин і що її матеріальне та сімейне становище не дає можливості сплатити цю заборгованість.

Суд вправі також звільнити від сплати заборгованості, коли встановить, що вона утворилась внаслідок непред'явлення виконавчого листа до виконання з вини особи, на користь якої присуджені аліменти.

Глава 13 АЛІМЕНТНІ ОБОВ'ЯЗКИ ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'І ТА РОДИЧІВ

Стаття 95. Інші особи, які зобов'язані утримувати неповнолітніх дітей

Обов'язок по утриманню неповнолітніх дітей, якщо вони не мають батьків або якщо батьки з поважних причин не в змозі їх утримувати, може бути покладений на інших родичів — діда, бабу, брата, сестру, а також на вітчима і мачуху дитини й на осіб, які постійно виховували дитину і утримували її як члена своєї сім'ї, подаючи їй систематичну матеріальну допомогу.

(Стаття 95 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 96. Особи, які зобов'язані утримувати непрацездатних повнолітніх членів сім'ї

Обов'язок по утриманню непрацездатних повнолітніх членів сім'ї, які потребують матеріальної допомоги, якщо вони не мають чоловіка або жінки, батьків або повнолітніх дітей, може бути покладений на онуків, пасинків і падчерок, а також на осіб, яких вони виховували і подавали їм систематичну матеріальну допомогу протягом не менш як п'яти років.

Стаття 97. Розмір аліментів, стягуваних з інших членів сім'ї та родичів. Порядок сплати аліментів

Розмір аліментів, стягуваних з інших членів сім'ї та родичів на утримання неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх осіб, які потребують матеріальної допомоги, визначається у частковому відношенні до заробітку (доходу), виходячи з матеріального і сімейного становища осіб, з яких стягуються аліменти, і особи, яка їх одержує.

В разі, коли пред'являється позов не до всіх зобов'язаних осіб, а лише до деяких з них, розмір аліментів, що належить стягувати, визначається стосовно до вимог, передбачених частиною другою статті 90 цього Кодексу, і не може перевищувати на одну дитину — чверті, на двох дітей — третини, на трьох і більше дітей — половини заробітку (доходу) осіб, які зобов'язані утримувати непрацездатних повнолітніх членів їх сім'ї.

Порядок сплати аліментів визначається за правилами, передбаченими в статті 92 цього Кодексу.

(Стаття 97 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 3546-11 від 10.02.87, Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 98. Зміна розміру аліментів

У тих випадках, коли матеріальне або сімейне становище особи, зобов'язаної надавати утримання, або особи, що одержує аліменти, змінилося, суд вправі за позовом будь-кого з них змінити встановлений розмір аліментів.

Стаття 99. Звільнення від сплати аліментів

Якщо матеріальне становище особи, зобов'язаної сплачувати аліменти, істотно погіршало, суд вправі звільнити її від сплати аліментів.

Суд вправі звільнити пасинка і падчерку від обов'язку утримувати вітчима і мачуху, якщо останні належним чином не виконували своїх обов'язків по вихованню неповнолітніх пасинка та падчерки або якщо вони виховували їх протягом нетривалого часу.

Стаття 100. Визначення заборгованості по аліментах, що стягуються з інших членів сім'ї та родичів. Повне або часткове звільнення від сплати заборгованості по аліментах

Визначення заборгованості по аліментах, стягуваних з інших членів сім'ї та родичів, а також повне або часткове звільнення їх від сплати заборгованості провадиться стосовно до правил, передбачених статтями 93 і 94 цього Кодексу.

Глава 14 УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ)

Стаття 101. Поняття усиновлення (удочеріння)

Усиновлення (удочеріння) є оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки.

(Стаття 101 в редакції Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 101-1. Особи, які можуть бути усиновлені

Усиновлення допускається щодо дітей та виключно в їх інтересах.

Діти, від яких відмовилися батьки в пологовому будинку, можуть бути усиновлені за наявності письмової згоди батьків на усиновлення після досягнення ними двомісячного віку.

(Кодекс доповнено статтею 101-1 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 102. Органи, що приймають рішення про усиновлення

Усиновлення дітей провадиться за заявою особи, яка бажає усиновити дитину, у судовому порядку.

Присутність усиновителів при прийнятті рішення про усиновлення є обов'язковою.

(Стаття 102 в редакції Законів N 2488-12 від 23.06.92, N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 102-1. Централізований облік дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків

Керівники закладів, у яких перебувають, утримуються або виховуються діти, зобов'язані в тиждень термін з дня, коли їм стало відомо, що дитина залишилася без опіки (піклування) батьків, повідомити про це відділи та управління районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських чи районних у містах Рад, на які покладається безпосереднє ведення справ по опіці і піклуванню.

Відділи та управління районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських або районних у містах Рад, на які покладається безпосереднє ведення справ по опіці і піклуванню, у місячний термін з дня надходження інформації щодо зазначених дітей та в разі неможливості їх усиновлення, передачі під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ї громадян України надсилають дані про них до Уряду Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій.

Уряд Автономної Республіки Крим, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації у місячний термін з дня надходження інформації та в разі неможливості усиновлення дітей, передачі їх під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ї громадян України на території даної або будь-якої іншої області України зобов'язані передати цю інформацію до Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України для централізованого обліку.

За невиконання вимог, передбачених частинами першою, другою і третьою цієї статті, надання недостовірних даних, а також за дії, пов'язані з приховуванням дитини від усиновлення, передачі під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ї громадян України, керівники закладів, в яких перебувають, утримуються або виховуються діти, посадові особи відповідних органів державної виконавчої влади Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та органів місцевого самоврядування несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України.

(Кодекс доповнено статтею 102-1 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 102-2. Облік дітей, які можуть бути усиновлені, та облік осіб, які бажають усиновити дитину

Облік дітей, які можуть бути усиновлені, а також облік осіб, які бажають усиновити дитину, ведеться відділами та управліннями районних, районних у містах Києві і Севастополі державних адміністрацій, виконавчих комітетів міських, районних у містах Рад, на які покладається безпосереднє ведення справ по опіці і піклуванню, Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій, а також Центром по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Облік іноземних громадян, які бажають усиновити дітей, ведеться виключно Центром по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

(Кодекс доповнено статтею 102-2 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 102-3. Недопустимість посередницької комерційної діяльності щодо усиновлення дітей

Посередницька комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передачі їх під опіку (піклування) чи на виховання в сім'ї громадян України або громадян інших держав забороняється.

(Кодекс доповнено статтею 102-3 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 103. Усиновителі

Усиновителем може бути кожний повнолітній дієздатний громадянин. Між усиновителем і усиновленою дитиною повинна бути різниця у віці не менше 15 років. За наявності поважних причин цю різницю може бути скорочено під час розгляду заяви про усиновлення. У разі усиновлення дітей родичами різниця у віці між усиновителями та усиновленими до уваги не береться.

Не можуть бути усиновителями:

- 1) особи, позбавлені батьківських прав;
- 2) особи, які подали завідомо неправдиві документи щодо усиновлення;
- 3) особи, які бажають оформити усиновлення з метою отримання матеріальної чи іншої вигоди;
- 4) особи, які були усиновителями, якщо з їх вини усиновлення було скасовано або визнано недійсним;
- 5) особи, які перебувають на обліку у психоневрологічних та наркологічних диспансерах або лікуються в зазначених установах;
- 6) особи, які на час усиновлення не мають постійного заробітку або інших установлених законом видів доходу.

(Стаття 103 в редакції Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 103-1. Особи, які мають переважне право на усиновлення

За наявності кількох осіб, які бажають усиновити одну й ту ж дитину, переважне право надається:

- 1) родичам незалежно від місця їх проживання;
- 2) громадянам України;
- 3) особам, у сім'ї яких проживає дитина, яка усиновлюється;
- 4) особам, які усиновлюють двох або більше дітей (сестер, братів), не розриваючи родинних зв'язків.

(Кодекс доповнено статтею 103-1 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 104. Згода дитини на усиновлення

Для усиновлення потрібна згода усиновлюваного, якщо він досяг десятирічного віку.

Коли до подачі заяви про усиновлення дитина проживала в сім'ї усиновителя і вважає усиновителя своїм батьком (матір'ю), усиновлення, як виняток, може бути проведене без одержання згоди усиновлюваного.

Стаття 105. Згода батьків на усиновлення їх дітей

Для усиновлення дитини необхідна письмова згода батьків.

Згода батьків повинна бути свідомою, непримусовою, без отримання будь-якої винагороди, засвідчена державним нотаріусом або адміністрацією державного дитячого закладу, в якому перебуває, утримується чи виховується дитина.

Батьки можуть дати згоду на усиновлення лише після народження дитини.

(Стаття 105 в редакції Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 106. Усиновлення без згоди батьків

Усиновлення може бути проведено без згоди батьків, якщо:

1) батьки невідомі;

2) батьків позбавлено батьківських прав;

3) батьків визнано недієздатними або безвісно відсутніми;

4) батьки понад 6 місяців не проживають разом з дитиною і без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги і турботи.

(Стаття 106 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 107. Згода другого з подружжя на усиновлення

При усиновленні дитини особою, яка перебуває в шлюбі, якщо дитина не усиновлюється обома з подружжя, потрібна письмова згода другого з подружжя на усиновлення.

Стаття 108. Усиновлення без згоди другого з подружжя

Усиновлення може бути проведене, як виняток, без згоди другого з подружжя у випадках, якщо останнього визнано недієздатним внаслідок душевної хвороби або недоумства чи визнано безвісно відсутнім.

Стаття 109. Усиновлення дітей, які перебувають на вихованні та утриманні в державних дитячих закладах

Для усиновлення дітей, які перебувають на вихованні та утриманні в державних дитячих закладах (будинку дитини, дитячому будинку та інших дитячих закладах), при відсутності батьків необхідна згода адміністрації цього дитячого закладу.

Адміністрація дитячого закладу, приймаючи дитину, вправі з'ясувати, чи згодні батьки на усиновлення в майбутньому їх дитини без зазначення особи усиновителя. До прийняття рішення про усиновлення батьки мають право в будь-який час анулювати дану раніше згоду.

Стаття 110. Усиновлення неповнолітнього, який перебуває під опікою (піклуванням)

Для усиновлення неповнолітнього, який перебуває під опікою (піклуванням), необхідна засвідчена державним нотаріусом письмова згода опікуна (піклувальника) на усиновлення, а також батьків дитини, за винятком випадків, передбачених статтею 106 цього Кодексу.

При відмові опікуна (піклувальника) дати згоду питання про усиновлення вирішується органами опіки і піклування.

(Стаття 110 із змінами, внесеними згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 111. Подача заяви про усиновлення

Заява про усиновлення громадянами України, а також іноземними громадянами, які перебувають у шлюбі з громадянами України подається за місцем проживання особи, яка бажає усиновити дитину, або за місцем проживання усиновлюваного.

Заява про усиновлення дітей-сиріт, які проживають на території України, іноземними громадянами подається до Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

(Стаття 111 із змінами, внесеними згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 112. Забезпечення таємниці усиновлення

Таємниця усиновлення охороняється законом.

Для забезпечення таємниці усиновлення на прохання усиновителя може бути змінено місце народження усиновленої дитини, а також у виняткових випадках дату її народження, але не більш як на шість місяців. Про зміну місця і дати народження повинно бути зазначено в рішенні про усиновлення.

Забороняється без згоди усиновителів, а в разі їх смерті без згоди органів опіки і піклування повідомляти будь-які відомості про усиновлення, а також видавати виписки з книг актів громадянського стану, з яких було б видно, що усиновителі не є кровними батьками усиновленого.

Особи, які розголосили таємницю усиновлення проти волі усиновителя, можуть бути притягнуті до встановленої законом відповідальності.

Таємниця усиновлення не поширюється на випадки усиновлення дітей іноземними громадянами.

(Стаття 112 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 3625-07 від 14.05.71, Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 113. Час виникнення усиновлення

Усиновлення настає з часу набрання чинності рішенням суду про усиновлення.

(Стаття 113 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 113-1. Порядок передачі дітей на усиновлення та здійснення контролю за умовами їх проживання і виховання

Порядок передачі дітей на усиновлення, а також здійснення контролю за умовами їх проживання і виховання в сім'ях усиновителів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

(Кодекс доповнено статтею 113-1 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 114. Право усиновителя визначати прізвище, ім'я та по батькові усиновлюваного

На прохання усиновителя в рішенні про усиновлення повинно бути зазначено, що усиновлюваному присвоюється прізвище усиновителя і по батькові за його іменем. При усиновленні жінкою по батькові присвоюється за її вказівкою. На бажання усиновителя може бути також змінено й ім'я усиновлюваної дитини.

Стаття 115. Запис усиновителів батьками усиновленого

На прохання усиновителів вони можуть бути записані в книгах записів народжень як батьки усиновленого. Такий запис робиться відділом реєстрації актів громадянського стану на підставі рішення про усиновлення.

У разі присвоєння усиновленому прізвища усиновителя, імені і по батькові за іменем усиновителя або ж запису усиновителя як батька усиновленого відділи реєстрації актів громадянського стану вносять до актового запису про народження усиновленого відповідні зміни і видає нове свідоцтво про народження з урахуванням зроблених змін. Раніше видане свідоцтво про народження анулюється. (Стаття 115 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 116. Згода усиновлюваного на зміну прізвища, імені та по батькові

Присвоєння усиновлюваному, який досяг десяти років, прізвища та по батькові за іменем усиновителя, зміна імені, а також запис усиновителів як батьків усиновлюваного може бути проведено тільки за згодою усиновлюваного, за винятком випадків, передбачених частиною другою статті 104 цього Кодексу.

Стаття 117. Права і обов'язки усиновителів, усиновлених та їх родичів

Усиновлені та їх потомство у відношенні до усиновителів та їх родичів, а усиновителі та їх родичі у відношенні до усиновлених та їх потомства прирівнюються в особистих і майнових правах та обов'язках до родичів за походженням.

Усиновлені втрачають особисті та майнові права і звільняються від обов'язків щодо своїх батьків та їх родичів. При усиновленні дитини однією особою ці права і обов'язки можуть бути збережені за бажанням матері, якщо усиновитель чоловік, або батька, якщо усиновитель жінка.

Стаття 118. Право неповнолітнього усиновленого на пенсію або допомогу у зв'язку з втратою годувальника

Неповнолітні, які мають на момент усиновлення право на пенсію або допомогу від державних чи громадських організацій у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право також і при їх усиновленні.

Стаття 119. Порядок визнання усиновлення недійсним і скасування усиновлення

Визнання усиновлення недійсним і скасування усиновлення допускаються тільки в судовому порядку.

При розгляді таких справ необхідним є подання письмового висновку органів опіки і піклування, а також участь в судовому засіданні представника цього органу і прокурора.

Стаття 120. Підстави визнання усиновлення недійсним

Усиновлення визнається недійсним, якщо воно було проведено на підставі підроблених документів, або без наміру породити відносини, встановлені для батьків і дітей (фіктивне усиновлення), або особою, яка не може бути усиновителем.

Стаття 121. Особи, які мають право вимагати визнання усиновлення недійсним

Усиновлення може бути визнано недійсним лише за заявою особи, права якої були порушені усиновленням, а також за заявою органів опіки і піклування та прокурора.

Стаття 122. Наслідки визнання усиновлення недійсним

Усиновлення, визнане недійсним, вважається таким з моменту прийняття рішення про усиновлення. В цьому разі щодо усиновителя і його родичів та усиновленого ніяких прав і обов'язків, що впливають з усиновлення, не виникає. Дитина за рішенням суду передається батькам, а якщо це суперечить її інтересам — на опікування органів опіки і піклування.

Стаття 123. Підстави до скасування усиновлення

Усиновлення скасовується, якщо воно суперечить інтересам дитини.

Усиновлення може бути скасоване, якщо воно було проведено без згоди батьків усиновленого, самого усиновленого, другого з подружжя усиновителя, коли згода їх на усиновлення необхідна за законом (частина перша статті 104, статті 105 і 107 цього Кодексу), при умові, що скасування усиновлення не суперечить інтересам дитини.

При скасуванні усиновлення має бути враховано бажання усиновленого, якщо він досяг десятирічного віку.

Стаття 124. Скасування усиновлення після досягнення усиновленим повноліття

Скасування усиновлення не допускається, якщо до моменту пред'явлення вимоги про його скасування усиновлений досяг повноліття.

Скасування усиновлення після досягнення усиновленим повноліття допускається, якщо діяння усиновленого (усиновителя) загрожують життю або здоров'ю усиновителя (усиновленого), другому з подружжя або їх дітям.

(Стаття 124 із змінами, внесеними згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 125. Особи, які мають право вимагати скасування усиновлення

Усиновлення без згоди батьків усиновленого може бути скасовано за позовом батьків, якщо повернення їм дитини відповідає інтересам останньої.

Скасування усиновлення з інших підстав, передбачених статтею 123 цього Кодексу, може бути проведено тільки на вимогу органів опіки і піклування або прокурора. Інші державні та громадські організації і окремі особи звертаються в цих випадках до органів опіки і піклування від яких залежить вирішення питання про дальше направлення матеріалів про скасування усиновлення до суду.

Стаття 126. Наслідки скасування усиновлення

При скасуванні усиновлення останнє припиняється з часу набрання рішенням суду про його скасування законної сили. З цього ж моменту відповідно поновлюються всі права і обов'язки між дитиною і її батьками та родичами за походженням. Дитина за рішенням суду передається батькам, а якщо це суперечить її інтересам — на опікування органів опіки і піклування. За дитиною зберігається право одержувати утримання від колишнього усиновителя, якщо усиновлення було скасовано внаслідок неналежного виконання усиновителем своїх обов'язків, а у дитини немає батьків або останні не мають можливості її утримувати.

Стаття 127. Порядок поновлення актового запису про народження в разі визнання усиновлення недійсним або його скасування

При скасуванні усиновлення або визнанні його недійсним суд зобов'язаний надіслати копію рішення до відділу реєстрації актів громадянського стану за місцем реєстрації народження дитини для внесення відповідних змін до актового запису про народження дитини.

При визнанні усиновлення недійсним або його скасуванні в актовому записі про народження усиновленого поновлюються всі дані, записані до усиновлення. Раніше видане усиновителю свідоцтво про народження анулюється.

(Стаття 127 в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

РОЗДІЛ IV ОПІКА І ПІКЛУВАННЯ

Глава 15 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 128. Завдання опіки і піклування

Опіка і піклування встановлюються для виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, позбавлення батьків батьківських прав, хвороби батьків чи з інших причин лишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей.

Опіка і піклування встановлюються також для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки.

Стаття 129. Органи опіки і піклування

Опіка і піклування встановлюються державною адміністрацією районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчими комітетами міських чи районних у містах, сільських, селищних Рад.

Безпосереднє ведення справ по опіці і піклуванню покладається на відповідні відділи і управління місцевої державної адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчих комітетів міських чи районних у містах Рад: щодо осіб, які не досягли 18 років; щодо осіб, визнаних судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства; щодо осіб, визнаних судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами; щодо дієздатних осіб, які потребують піклування за станом здоров'я.

У селищах і селах справами опіки і піклування безпосередньо відають виконавчі комітети селищних і сільських Рад.

Органи опіки і піклування здійснюють свою діяльність відповідно до цього Кодексу і правил, що затверджуються у порядку, встановлюваному Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 129 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР N 783-10 від 01.09.80, N 4452-11 від 21.08.87, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 130. Керівництво органами опіки і піклування та контроль за їх діяльністю

Керівництво органами опіки і піклування та контроль за їх діяльністю здійснюється обласними, Київською та Севастопольською міською державною адміністрацією та виконавчими комітетами вищестоящих Рад.

(Стаття 130 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 16 ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ

Стаття 131. Особи, над якими встановлюється опіка

Опіка встановлюється над неповнолітніми, які не досягли п'ятнадцяти років, і над громадянами, визнаними судом недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства.

Стаття 132. Особи, над якими встановлюється піклування

Піклування встановлюється над неповнолітніми віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років і над громадянами, визнаними судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами. Піклування також може бути встановлено над особами, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права.

(Стаття 132 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 4452-11 від 21.08.87)

Стаття 133. Місце встановлення опіки і піклування

Опіка і піклування встановлюються за місцем проживання особи, яка підлягає опіці чи піклуванню, або за місцем проживання опікуна (піклувальника).

Стаття 134. Обов'язок повідомляти про осіб, які потребують опіки чи піклування

Установи і особи, яким стане відомо про неповнолітніх, які залишилися без опікування батьків, або неналежне виконання батьками (одним з них) обов'язків по вихованню чи про зловживання батьківськими правами та про громадян, які потребують опіки чи піклування, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки і піклування за фактичним місцезнаходженням осіб, які підлягають опіці чи піклуванню.

(Стаття 134 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 660-12 від 28.01.91, в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 135. Обов'язки органів опіки і піклування по тимчасовому забезпеченню неповнолітніх, які підлягають опіці чи піклуванню.

При одержанні відомостей про неповнолітніх, які лишилися без опікування батьків, органи опіки і піклування зобов'язанні негайно провести обслідування і при встановленні факту відсутності опікування батьків забезпечити тимчасове влаштування неповнолітніх до вирішення питання про призначення опікуна чи піклувальника.

Стаття 136. Опіка над майном

Якщо у особи, над якою встановлена опіка чи піклування, є майно, що знаходиться в іншій місцевості, то опіка над цим майном встановлюється органами опіки і піклування за місцем знаходження майна.

Опіка над майном може також встановлюватись в інших окремо передбачених законом випадках.

Стаття 137. Строк винесення рішення про встановлення опіки чи піклування

Рішення про встановлення опіки чи піклування повинно відбутися не пізніше місячного строку з моменту, коли відповідний орган опіки і піклування дізнається про необхідність встановити опіку чи піклування.

Глава 17 ПРИЗНАЧЕННЯ ОПІКУНІВ І ПІКЛУВАЛЬНИКІВ, ЇХ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ

Стаття 138. Призначення опікуна чи піклувальника

Для безпосереднього здійснення опіки і піклування призначається опікун чи піклувальник, переважно з осіб, близьких підопічному, або з числа осіб, виділених громадською організацією, або з числа інших осіб з урахуванням їх можливості виконувати опікунські обов'язки і стосунків між опікуном (піклувальником) і особою, над якою встановлюється опіка (піклування).

Опікун чи піклувальник призначається тільки з його згоди.

Над повнолітніми дієздатними особами, які не можуть за станом здоров'я самостійно захищати свої права і виконувати свої обов'язки, піклувальник може бути призначений тільки на прохання цих осіб.

(Стаття 138 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 139. Опіка і піклування над особами, які перебувають на опікуванні державних закладів

Якщо над дітьми, які виховуються в державних дитячих закладах, і тими особами, що потребують опіки або піклування і влаштовані у відповідні лікувальні заклади або заклади органів соціального забезпечення, опікуни і піклувальники не призначені, виконання обов'язків опікунів і піклувальників покладається на ці заклади.

Призначити опікуна (піклувальника) можливо і після влаштування зазначених у цій статті осіб у відповідні державні заклади.

Стаття 140. Особи, які не можуть бути опікунами і піклувальниками

Не можуть бути опікунами і піклувальниками особи, які: не досягли 18 років; визнані у встановленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними; позбавлені батьківських прав, а також особи, інтереси яких суперечать інтересам осіб, що підлягають опіці або піклуванню.

Стаття 141. Право опікунів і піклувальників вимагати повернення їм дітей від осіб, які незаконно удержують дітей

Опікуни і піклувальники вправі вимагати по суду повернення їм дітей, які перебувають у них під опікою і піклуванням, від будь-яких осіб, що удержують дітей у себе без законних підстав.

Стаття 142. Піклування про підопічних

Опікуни і піклувальники зобов'язані піклуватися про осіб, які перебувають у них під опікою і піклуванням, про створення цим особам необхідних побутових умов і про забезпечення їх доглядом і лікуванням.

Стаття 143. Права і обов'язки опікунів і піклувальників по вихованню неповнолітніх і захисту їх прав та інтересів

Опікуни і піклувальники над неповнолітніми мають право і зобов'язані виховувати підопічних, піклуватися про їх здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, готувати їх до праці, захищати їх права та інтереси.

(Стаття 143 в редакції Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 144. Порядок укладення угод з участю опікунів або піклувальників

Опікуни при здійсненні прав і виконанні обов'язків підопічних укладають угоди від імені і в інтересах підопічних, діючи як їх законні представники.

Піклувальники над неповнолітніми дають згоду на укладення тих угод, які за законом ці особи не вправі укладати самостійно.

Піклувальники над особами, обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, дають згоду на укладення цими особами угод і розпорядження майном відповідно до правил, встановлених статтею 15 Цивільного кодексу Української РСР.

Піклувальники над дієздатними особами подають цим особам допомогу при здійсненні ними своїх прав і виконанні обов'язків, а також охороняють їх від зловживань з боку третіх осіб.

(Стаття 144 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 4452-11 від 21.08.87)

Стаття 145. Угоди, для укладення яких потрібен дозвіл органів опіки і піклування

Опікун не вправі без дозволу органів опіки і піклування укладати угоди, а піклувальник — давати згоду на їх укладення, якщо вони виходять за межі побутових.

Такими угодами, зокрема, є договори, що потребують нотаріального посвідчення і спеціальної реєстрації, відмова від належних підопічному майнових прав, поділ майна, поділ або обмін жилої площі, видача письмових зобов'язань тощо.

Органи опіки і піклування вправі, якщо це необхідно для захисту інтересів підопічних, обмежити право одного з батьків або опікуна (піклувальника) розпоряджатися вкладом, внесеним будь-ким на ім'я підопічного.

Стаття 146. Угоди, які не вправі укладати опікун і піклувальник

Опікун і піклувальник, їх дружини і близькі родичі не вправі укладати угоди з підопічними, а також не вправі представляти осіб, які перебувають у них під опікою і піклуванням, при укладенні угод або веденні судових справ між підопічним і дружиною опікуна чи піклувальника та їх близькими родичами.

Опікун і піклувальник не вправі здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.

Стаття 147. Розпорядження доходами осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням

Суми, що належать підопічним у вигляді пенсій, допомоги або аліментів, інших поточних надходжень або доходів від належного їм майна, переходять у розпорядження опікуна і витрачаються на утримання цих осіб.

Піклувальник вправі одержувати зазначені суми і витратити їх на утримання осіб, які перебувають під піклуванням, якщо того вимагають інтереси цих осіб.

Заробітком, стипендією, винагородою, одержуваною внаслідок здійснення своїх авторських і винахідницьких прав, неповнолітні віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років розпоряджаються самостійно відповідно до правил Цивільного кодексу Української РСР.

Стаття 148. Управління майном осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням

Управління майном осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням, умови відчуження їх майна, зберігання належного їм майна, сум та інших цінностей, виконання інших дій, пов'язаних із збереженням майна і управлінням ним, а також порядок звіту опікунів і піклувальників по управлінню майном і збереженню його визначаються правилами про опіку і піклування (частина четверта статті 129 цього Кодексу).

(Стаття 148 із змінами, внесеними згідно з Указом N 8474-10 від 27.02.85)

Стаття 149. Безоплатність обов'язків по опіці і піклуванню

Обов'язки по опіці і піклуванню виконуються безоплатно.

Стаття 150. Оскарження дій опікунів і піклувальників

Дії опікунів і піклувальників можуть бути оскаржені кожною особою, у тому числі й підопічним, до органів опіки і піклування за місцем проживання підопічного.

Стаття 151. Контроль за діяльністю опікунів і піклувальників

Контроль за діяльністю опікунів і піклувальників здійснюється органами опіки і піклування за місцем проживання підопічного.

Стаття 152. Відшкодування майнової шкоди, заподіяної опікуном чи піклувальником

Органи опіки і піклування зобов'язані, а після припинення опіки і піклування особа, яка перебувала під опікою чи піклуванням, вправі вимагати від опікуна або піклувальника відшкодування майнової шкоди, заподіяної їй несумлінним чи недбалим виконанням опікунських обов'язків.

Стаття 153. Оскарження рішень органів опіки і піклування

Рішення органів опіки і піклування про призначення або звільнення опікунів і піклувальників від виконання своїх обов'язків, а також з інших питань опіки і піклування можуть бути оскаржені заінтересованими особами чи опротестовані прокурором у встановленому законом порядку.

(Стаття 153 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 18 ЗВІЛЬНЕННЯ ОПІКУНІВ І ПІКЛУВАЛЬНИКІВ ВІД ЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ. ПРИПИНЕННЯ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ

Стаття 154. Звільнення опікунів і піклувальників від виконання обов'язків на їх прохання

Опікуни і піклувальники можуть бути на їх прохання звільнені від виконання своїх обов'язків, якщо орган опіки і піклування за місцем проживання підопічного визнає, що це прохання викликане поважною причиною.

Стаття 155. Звільнення опікунів і піклувальників у разі неналежного виконання ними обов'язків і відповідальність їх за зловживання правами

Органи опіки і піклування за своєю ініціативою, за клопотанням підопічних, державних або громадських організацій, а також за заявою будь-яких осіб можуть звільнити опікуна або піклувальника від виконання покладених на нього обов'язків, коли встановлять, що опікун чи піклувальник не відповідає своєму призначенню або неналежним чином виконує свої обов'язки.

При зловживанні правами і залишенні підопічних дітей без нагляду і піклування опікун або піклувальник притягається до передбаченої законом відповідальності.

Стаття 156. Припинення опіки

Опіка припиняється:

після досягнення неповнолітніми п'ятнадцяти років, за винятком випадків, коли вони будуть у встановленому порядку визнані недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства;

в разі повернення неповнолітніх, які не досягли п'ятнадцяти років, на виховання батькам;

в разі видужання або значного поліпшення здоров'я особи, яка була визнана недієздатною, і поновлення її судом у дієздатності;

внаслідок смерті підопічного.

З підстав, вказаних у цій статті, крім досягнення неповнолітнім п'ятнадцяти років, а також в разі смерті підопічного, опіка припиняється за рішенням органу опіки і піклування.

Стаття 157. Припинення піклування

Піклування припиняється:

після досягнення підопічним вісімнадцяти років;

при одруженні неповнолітньої особи;

в разі скасування судом обмеження в дієздатності осіб, які зловживали спиртними напоями або наркотичними засобами;

якщо відпала причина, що викликала встановлення піклування над особами, які за станом здоров'я не могли самостійно захищати свої права;

внаслідок смерті особи, яка перебувала під піклуванням.

В разі скасування судом обмеження в дієздатності осіб, які зловживали спиртними напоями або наркотичними засобами, а також коли відпали причини, що викликали встановлення піклування над особами, які за станом здоров'я не могли захищати свої права, піклування припиняється за рішенням органу опіки і піклування.

(Стаття 157 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 4452-11 від 21.08.87)

Розділ V АКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНУ

Кодексу, до прийняття спеціального закону)

Глава 19 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 158. Реєстрація актів громадянського стану

Народження, смерть, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміна прізвища, імені, по батькові підлягають реєстрації в державних органах реєстрації актів громадянського стану.

Про зроблений запис акта громадянського стану видається відповідне свідоцтво.

Актові записи, вчинені в органах реєстрації актів громадянського стану, до спростування їх по суду є безспірними доказами посвідчуваних ними актів.

(Стаття 158 із змінами, внесеними згідно із Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 159. Реєстрація актів громадянського стану

Акти громадянського стану реєструються у відділах реєстрації актів громадянського стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції, у виконавчих органах сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад, у консульських установах та дипломатичних представництвах України.

(Стаття 159 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, в редакції Законів N 2488-12 від 23.06.92, N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 160. Компетенція органів реєстрації актів громадянського стану

Відділи реєстрації актів громадянського стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції проводять реєстрацію народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміни прізвища, імені, по батькові, приймають і розглядають заяви громадян про внесення змін, доповнень, поновлення, а також анулювання записів актів громадянського стану та у встановленому порядку зберігають актові книги.

Виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад проводять реєстрацію народження, смерті, одруження та встановлення батьківства.

Реєстрацію народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, переміни прізвища, імені, по батькові громадян України, які проживають за кордоном, проводять консульські установи і дипломатичні представництва України. Зазначені установи та представництва також приймають і розглядають заяви громадян про внесення змін, доповнень, поновлення та анулювання записів актів громадянського стану.

(Стаття 160 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92, в редакції Закону N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 161. Порядок виправлення помилок і внесення змін в записи актів громадянського стану

Виправлення помилок і внесення змін у записи актів громадянського стану при наявності достатніх підстав і при відсутності спору між заінтересованими особами провадяться органами реєстрації актів громадянського стану. Відмова органів реєстрації актів громадянського стану виправити або змінити запис може бути оскаржена до суду.

При наявності спору між заінтересованими особами виправлення запису провадиться на підставі судового рішення.

Стаття 161-1. Анулювання записів актів громадянського стану

Анулювання первинних записів актів громадянського стану провадиться органами реєстрації актів громадянського стану на підставі рішення суду.

У випадку, передбаченому частиною другою статті 44-1 цього Кодексу, анулювання запису про розірвання шлюбу провадиться органами реєстрації актів громадянського стану, в якому шлюб був розірваний.

Поновлені чи повторно складені записи актів громадянського стану в разі виявлення первинних записів можуть бути анульовані на підставі рішення суду або висновку відділу реєстрації актів громадянського стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського чи Севастопольського міських управлінь юстиції за місцем знаходження, поновленого чи повторно складеного запису.

(Кодекс доповнено статтею 161-1 згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 162. Актіві книги. Порядок реєстрації актів громадянського стану

Зразки книг реєстрації актів громадянського стану та свідоцтв про реєстрацію актів громадянського стану, а також Положення про порядок розгляду клопотань про переміну громадянами України прізвищ, імен, по батькові затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Правила реєстрації актів громадянського стану, Положення про порядок зміни, доповнення, поновлення та анулювання записів актів громадянського стану, порядок і строки зберігання актових книг затверджуються Міністерством юстиції України.

(Стаття 162 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, в редакції Законів N 2488-12 від 23.06.92, N 1366-XIV від 11.01.2000)

Глава 20 РЕЄСТРАЦІЯ НАРОДЖЕННЯ

Стаття 163. Місце і порядок реєстрації народження

Реєстрація народження провадиться за місцем народження дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них за письмовою або усною заявою батьків чи одного з них, а в разі смерті батьків або неможливості для них з інших причин зареєструвати народження — за заявою родичів, інших осіб або адміністрації лікувального закладу, в якому перебувала мати під час народження дитини.

Стаття 164. Строк подачі заяви про реєстрацію народження

Заява про реєстрацію народження дитини повинна бути подана не пізніше трьох місяців з дня народження дитини, а при народженні мертвої дитини — не пізніше трьох діб.

(Стаття 164 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 1677-08 від 11.05.73)

Стаття 165. Урочистість реєстрації народження

Реєстрація народження дитини за бажанням батьків провадиться в урочистій обстановці.

Стаття 166. Запис імені, по батькові і прізвища дитини

Ім'я, по батькові і прізвище дитини при реєстрації її народження і відомості про батьків записуються відповідно до правил, передбачених статтями 54, 55, 62, 63 цього Кодексу.

Стаття 167. Запис батька, який помер до народження дитини

Якщо дитина народилась після смерті особи, яка перебувала з матір'ю новонародженого в шлюбі, у актовий запис і свідоцтво про народження померлий може бути записаний батьком дитини при умові, коли з дня його смерті до народження дитини минуло не більше 10 місяців.

Стаття 168. Реєстрація народження дітей, які народились після розірвання шлюбу або визнання шлюбу недійсним

Реєстрація народження дитини, зачатої в шлюбі, але народженої після розірвання шлюбу або визнання шлюбу недійсним, якщо з дня розірвання шлюбу чи визнання його недійсним до дня народження дитини минуло не більше 10 місяців, провадиться в тому ж порядку, що й реєстрація народження дитини, батьки якої перебувають у шлюбі.

Глава 21 РЕЄСТРАЦІЯ СМЕРТІ

Стаття 169. Місце реєстрації смерті

Реєстрація смерті провадиться за останнім місцем проживання померлого або за місцем настання смерті чи виявлення трупа або за місцем поховання.

Реєстрація смерті особи, оголошеної судом померлою, а також реєстрація факту смерті, встановленого в судовому порядку, провадиться за місцем проживання заявника.

(Стаття 169 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 170. Документи, необхідні для реєстрації смерті

Реєстрація смерті провадиться при наявності документів медичного закладу із зазначенням причин смерті.

У випадках, вказаних у частині другій статті 169 цього Кодексу, реєстрація смерті провадиться на підставі судового рішення.

Стаття 171. Заява про реєстрацію смерті

Реєстрація смерті провадиться за заявою родичів померлого, його сусідів, працівників житлово-експлуатаційних організацій та інших осіб, а також за повідомленням адміністрації лікувального закладу, де сталася смерть.

Стаття 172. Строк подачі заяви про реєстрацію смерті

Заява про реєстрацію смерті повинна бути зроблена не пізніше трьох діб з дня настання смерті або виявлення трупа, а в разі неможливості одержання довідки медичної установи або висновку судово-медичної експертизи чи прокурора — не пізніше п'яти діб.

(Стаття 172 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 22 РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЮБУ

Стаття 173. Подача заяви про реєстрацію шлюбу

Особи, які бажають зареєструвати шлюб, подають заяву до органу реєстрації актів громадянського стану за місцем проживання однієї з осіб, які вступають у шлюб, або за місцем проживання їх батьків.

Стаття 174. Документи, необхідні для реєстрації шлюбу

Особи, які бажають зареєструвати шлюб, повинні пред'явити для посвідчення їх особи і віку паспорти або паспортні документи. (Стаття 174 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 175. Реєстрація шлюбу осіб, які раніше перебували в шлюбі

Особи, які раніше перебували в шлюбі, можуть зареєструвати новий шлюб тільки при пред'явленні документів, що підтверджують припинення попереднього шлюбу (свідоцтво про розірвання шлюбу, свідоцтво про смерть одного з подружжя, судові рішення про визнання шлюбу недійсним).

Стаття 176. Ознайомлення осіб, які вступають у шлюб, з їх правами та обов'язками

Органи реєстрації актів громадянського стану, що прийняв заяву, зобов'язаний ознайомити тих, які вступають у шлюб, з умовами і порядком реєстрації шлюбу, переконатися, що ці особи взаємно обізнані про стан здоров'я і сімейний стан, а також роз'яснити їм права і обов'язки як майбутнього подружжя і батьків і попередити про відповідальність за приховання перешкод до вступу в шлюб.

Стаття 177. Особиста присутність осіб, що укладають шлюб, при реєстрації шлюбу

Реєстрація шлюбу провадиться в органах реєстрації актів громадянського стану в присутності осіб, які укладають шлюб. Якщо ці особи не можуть прибути до органів реєстрації актів громадянського стану внаслідок тяжкої хвороби або з іншої поважної причини, реєстрація шлюбу може бути проведена вдома, в лікарні або в іншому місці в присутності осіб, що укладають шлюб.

Стаття 178. Запис у документах подружжя про реєстрацію шлюбу

У паспортах осіб, які уклали шлюб, або в паспортних документах, робиться запис про реєстрацію шлюбу із зазначенням прізвища, імені, по батькові і року народження другого з подружжя та місця і часу реєстрації шлюбу.

(Стаття 178 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1366-XIV від 11.01.2000)

Глава 23 РЕЄСТРАЦІЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Стаття 179. Місце реєстрації розірвання шлюбу

Реєстрація розірвання шлюбу провадиться за місцем проживання подружжя або одного з них.

Стаття 180. Реєстрація розірвання шлюбу на підставі рішення суду

Реєстрація розірвання шлюбу на підставі рішення суду провадиться по пред'явленні подружжям або одним з них копії судового рішення, що набрало законної сили, а також квитанції про сплату встановленої судом суми.

(Стаття 180 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 181. Реєстрація розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя

Реєстрація розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя у випадках, передбачених статтею 41 цього Кодексу, провадиться на підставі їх заяви, в якій повинно бути зазначено про відсутність у подружжя неповнолітніх дітей.

У цих випадках оформлення розлучення і видача подружжю свідоцтва про розірвання шлюбу провадиться після закінчення одного місяця з дня подачі подружжям заяви про розлучення.

(Стаття 181 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 182. Реєстрація розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя

Реєстрація розірвання шлюбу з підстав, передбачених статтею 42 цього Кодексу, провадиться за заявою одного з подружжя на основі копії судового рішення про визнання другого з подружжя безвісно відсутнім або недієздатним внаслідок душевної хвороби чи недоумства або копії вироку суду (виписки з вироку) про засудження його до позбавлення волі на строк не менше трьох років.

Відділ реєстрації актів громадянського стану повідомляє про подану заяву другого з подружжя, який перебуває у місцях позбавлення волі, або опікуна недієздатного і встановлює у

повідомленні строк, у який слід сповістити, чи є спір про дітей, про поділ майна, що є спільною сумісною власністю подружжя, або сплату аліментів одному з подружжя, який потребує матеріальної допомоги.

При одержанні повідомлення про відсутність спору або неодержанні відповіді в установлений строк відділ реєстрації актів громадянського стану реєструє розірвання шлюбу.

(Стаття 182 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 183. Присвоєння одному з подружжя дошлюбного прізвища

Один з подружжя, який бажає, щоб йому було присвоєне дошлюбне прізвище, повинен заявити про це в органи реєстрації актів громадянського стану при реєстрації розірвання шлюбу. Про присвоєння одному з подружжя дошлюбного прізвища органи реєстрації актів громадянського стану провадять відповідний запис.

(Стаття 183 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 184. Відмітка в документах про розірвання шлюбу

У паспортах або паспортних документах осіб, які припинили шлюбні відносини, робиться відмітка про розірвання шлюбу.

(Стаття 184 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1366-XIV від 11.01.2000)

(Главу 24 виключено на підставі Закону N 2488-12 від 23.06.92)

Глава 25 РЕЄСТРАЦІЯ ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА

Стаття 188. Місце реєстрації встановлення батьківства

Реєстрація встановлення батьківства провадиться в органах реєстрації актів громадянського стану за місцем проживання одного з батьків, або за місцем реєстрації народження дитини, або за місцем постановлення рішення суду про встановлення батьківства.

(Стаття 188 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 189. Порядок реєстрації встановлення батьківства

Реєстрація встановлення батьківства провадиться на підставі спільної заяви батьків або судового рішення, а в разі смерті матері, визнання матері недієздатною, позбавлення її батьківських прав чи неможливості встановити місце її проживання — за заявою батька.

Реєстрація встановлення батьківства щодо дітей, які досягли повноліття, допускається лише за їх згодою.

(Стаття 189 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80)

Стаття 190. Внесення відомостей про батька в актовий запис про народження дитини

На підставі акта про встановлення батьківства органи реєстрації актів громадянського стану вносять відомості про батька в актовий запис і видають нове свідоцтво про народження дитини.

Глава 26 РЕЄСТРАЦІЯ ПЕРЕМІНИ ПРІЗВИЩА, ІМЕНІ, ПО БАТЬКОВІ

(Глава 26 в редакції Закону N 1366-XIV (1366-14) від 11.01.2000)

Стаття 191. Місце і порядок реєстрації переміни прізвища, імені, по батькові

Реєстрація переміни прізвища, імені, по батькові громадян України проводиться відділом реєстрації актів громадянського стану за місцем їх постійного проживання.

Про проведену реєстрацію переміни прізвища, імені, по батькові повідомляється відділ реєстрації актів громадянського стану України, в якому знаходяться на зберіганні записи актів про народження, одруження та розірвання шлюбу, особою, що перемінила прізвище, ім'я, по батькові.

(Стаття 191 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, в редакції Закону N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 192. Внесення змін у записи про народження дітей осіб, які перемінили прізвища, імена, по батькові

Прізвище неповнолітніх дітей змінюється у разі переміни прізвища обома батьками. Якщо прізвище перемінив один з батьків, питання про зміну прізвища його неповнолітніх дітей може бути вирішено за погодженням між батьками, а за відсутності згоди — органом опіки і піклування.

Під час реєстрації переміни імені батьком змінюється по батькові його неповнолітніх дітей. По батькові повнолітніх дітей змінюється лише у випадках, коли заяви про переміну по батькові подають до органів реєстрації актів громадянського стану самі повнолітні діти.

(Стаття 192 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 1677-08 від 11.05.73, в редакції Закону N 1366-XIV від 11.01.2000)

Стаття 193. Видача нових свідоцтв про реєстрацію актів громадянського стану у зв'язку з реєстрацією переміни прізвища, імені, по батькові

Якщо у зв'язку з реєстрацією переміни прізвища, імені, по батькові були внесені зміни у записи актів громадянського стану, органи реєстрації актів громадянського стану України, з урахуванням внесених змін, видають нові свідоцтва.

(Стаття 191 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР N 783-10 від 01.09.80, в редакції Закону N 1366-XIV від 11.01.2000)

**Розділ VI ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ДО ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН І
ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНІВ
ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ ТА
МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ**

(Розділ VI в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80)

(Назва розділу VI із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 194. Права та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства в шлюбних та сімейних відносинах

Іноземні громадяни користуються в Україні правами і несуть обов'язки в шлюбних та сімейних відносинах нарівні з громадянами України. Окремі винятки можуть бути встановлені законом України.

Особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, користуються в Україні правами і несуть обов'язки в шлюбних та сімейних відносинах нарівні з громадянами України.

(Стаття 194 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 195. Укладення шлюбів громадян України з іноземними громадянами та іноземних громадян між собою в Україні

Шлюби громадян України з іноземними громадянами, а також шлюби іноземних громадян між собою укладаються в Україні за законодавством України.

Шлюби між іноземними громадянами, укладені в Україні у посольствах або консульствах іноземних держав, визнаються на умовах взаємності дійсними в Україні, якщо ці особи в момент одруження були громадянами держави, яка призначила посла або консула.

(Стаття 195 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 196. Укладення шлюбів громадян України у консульських установах та дипломатичних представництвах України. Визнання шлюбів, укладених поза межами України

Шлюби між громадянами України, що проживають поза межами України, укладаються в консульські установи та дипломатичні представництва України.

У тих випадках, коли шлюби між громадянами України і шлюби громадян України з іноземними громадянами укладені поза межами України з дотриманням форми шлюбу, встановленої законом місця його укладення, ці шлюби визнаються дійсними в Україні, якщо до визнання нема перешкод, що впливають із статей 15 — 17 та 45 цього Кодексу.

Шлюби іноземних громадян, укладені поза межами України за законами відповідних держав, визнаються дійсними в Україні.

(Стаття 196 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 197. Розірвання шлюбів громадян України з іноземними громадянами і шлюбів іноземних громадян між собою в Україні. Визнання розлучень, здійснених поза межами України

Розірвання шлюбів громадян України з іноземними громадянами, а також шлюбів іноземних громадян між собою в Україні провадиться за законодавством України.

Розірвання шлюбів між громадянами України та іноземними громадянами, здійснене поза межами України за законами відповідних держав, визнається дійсним в Україні, якщо в момент розірвання шлюбу хоча б один з подружжя проживав поза межами України.

Розірвання шлюбів між громадянами України, здійснене поза межами України за законами відповідних держав, визнається дійсним в Україні, якщо обоє з подружжя в момент розірвання шлюбу проживали поза межами України.

Розірвання шлюбів між іноземними громадянами, здійснене поза межами України за законами відповідних держав, визнається дійсним в Україні.

Громадянин України, що проживає поза межами України, має право розірвати шлюб з одним з подружжя, який проживає поза межами України, незалежно від його громадянства в судах України. У тих випадках, коли за законодавством України допускається розірвання шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану, шлюб може бути розірваний в консульських установах та дипломатичних представництвах України.

Справи про розірвання шлюбу за заявами громадян України, які проживають поза межами України, можуть розглядатися в судах України за дорученням Верховного Суду України.

(Стаття 197 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 198. Встановлення батьківства в Україні. Визнання батьківства, встановленого поза межами України

Встановлення батьківства в Україні незалежно від громадянства батьків і дитини та їх місця проживання провадиться за законодавством України.

У тих випадках, коли за законодавством України допускається встановлення батьківства в органах реєстрації актів громадянського стану, батьки дитини, що проживають поза межами України, з яких хоча б один є громадянином України, мають право звертатися з заявами про встановлення батьківства до консульських установ та дипломатичних представництв України.

(Стаття 198 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 199. Усиновлення дітей, які є громадянами України і проживають поза межами України

(Призупинити з 26 липня 1994 року усиновлення дітей, які перебувають у громадянстві України, іноземними громадянами на період до внесення Верховною Радою України змін і доповнень до глави 14, статті 199 Кодексу про шлюб та сім'ю України відповідно до Постанови ВР N 125/94-ВР від 26.07.94. Призупинення анульовано в зв'язку з прийняттям Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

Усиновлення дитини, яка є громадянином України і проживає поза межами України, провадиться в консульській установі та дипломатичному представництві України.

Якщо усиновитель не є громадянином України, для усиновлення дитини, яка є громадянином України, необхідно одержати дозвіл Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

Визнається також дійсним усиновлення дитини, яка є громадянином України, проведене в органах держави, на території якої проживає дитина, при умові попереднього одержання дозволу на таке усиновлення від Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

(Частина третю статті 199 виключено на підставі Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

(Частина четверту статті 199 виключено на підставі Закону N 11/96-ВР від 30.01.96)

(Стаття 199 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законами N 2488-12 від 23.06.92, N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 199-1. Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами на території України

Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами на території України провадиться відповідно до глави 14 цього Кодексу у випадках, коли були вичерпані всі можливості щодо усиновлення, взяття під опіку (піклування) чи на виховання цих дітей в сім'ї громадян України та коли ці діти перебувають на обліку в Центрі по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України не менше одного року з дня взяття їх на облік. У разі коли іноземні громадяни перебувають у родинних стосунках з дітьми або у випадках захворювання дитини на хворобу, передбачену переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України, усиновлення провадиться без дотримання строків перебування на централізованому обліку дітей. Усиновлення дітей, які є громадянами України, іноземними громадянами на території

України дозволяється за умови одержання дозволу Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

Діти, які є громадянами України, можуть бути усиновлені громадянами інших держав у випадках, коли відповідно до законодавства держави усиновителя їм будуть забезпечені всі права в обсязі не меншому, ніж передбачено законодавством України, а також коли їм будуть забезпечені гарантії і норми, встановлені щодо усиновлення законами країни усиновителя.

За усиновленими дітьми зберігається громадянство України до досягнення ними 18-річного віку.

(Кодекс доповнено статтею 199-1 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 199-2. Усиновлення дітей іноземними громадянами, які перебувають у шлюбі з громадянами України на території України

Усиновлення дітей іноземними громадянами, які перебувають у шлюбі з громадянами України на території України, провадиться відповідно до глави 14 цього Кодексу в порядку, передбаченому для громадян України.

(Кодекс доповнено статтею 199-2 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 199-3. Усиновлення дітей, які є іноземними громадянами або особами без громадянства, на території України громадянами інших держав

Усиновлення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків і які є іноземними громадянами або особами без громадянства, на території України громадянами інших держав провадиться відповідно до законодавства України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

(Кодекс доповнено статтею 199-3 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 199-4. Переважне право серед інших іноземних громадян на усиновлення дітей

Переважне право серед інших іноземних громадян на усиновлення дітей, які є громадянами України і проживають на території України, мають іноземні громадяни країн, які уклали міжнародні договори з Україною про усиновлення дітей-сиріт. Укладання договорів провадиться відповідно до положень Конвенції ООН про права дитини та законодавства України.

(Кодекс доповнено статтею 199-4 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 199-5. Нагляд за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами

Нагляд за межами України за станом утримання та виховання дітей, усиновлених іноземними громадянами, здійснюється за дорученням Міністерства закордонних справ України відповідною консульською установою, в якій діти перебувають на обліку до досягнення ними 18-річного віку, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

(Кодекс доповнено статтею 199-5 згідно із Законом N 11/96-ВР від 30.01.96)

Стаття 200. Встановлення опіки (піклування) над громадянами України, що проживають поза межами України і над іноземними громадянами в Україні. Визнання опіки (піклування), встановленої поза межами України

Опіка (піклування) над неповнолітніми, недієздатними або обмеженими в дієздатності громадянами України, що проживають поза межами України, а також над іноземними громадянами, які проживають в Україні, встановлюється за законодавством України.

Опіка (піклування), встановлена над громадянами України, що проживають поза межами України, за законами відповідних держав, визнається дійсною в Україні, якщо проти встановлення опіки (піклування) чи проти її визнання нема заперечень консульської установи та дипломатичного представництва України.

Опіка (піклування), встановлена над іноземними громадянами поза межами України за законами відповідних держав, визнається дійсною в Україні.

(Стаття 200 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 201. Реєстрація актів громадянського стану громадян України, що проживають поза межами України

Реєстрація актів громадянського стану громадян України, що проживають поза межами України, провадиться в консульських установах та дипломатичних представництвах України.

При реєстрації актів громадянського стану в консульських установах та дипломатичних представництвах України застосовується законодавство України, якщо заінтересовані особи є громадянами України. Якщо заінтересовані особи є громадянами різних держав або не встановлено, громадянами якої держави вони є, то за їх згодою застосовується законодавство однієї з держав, а в разі незгоди — за рішенням консула, який реєструє акт громадянського стану.

(Стаття 201 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 202. Визнання документів, виданих органами іноземних держав на посвідчення актів громадянського стану

Документи, видані компетентними органами іноземних держав на посвідчення актів громадянського стану, здійснених поза межами України за законами відповідних держав щодо громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, визнаються дійсними в Україні при наявності консульської легалізації.

(Стаття 202 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)

Стаття 203. Застосування іноземних законів і міжнародних договорів

Застосування іноземних законів про шлюб та сім'ю або визнання основаних на цих законах актів громадянського стану не може мати місця, якщо таке застосування або визнання суперечило б основам державного устрою України.

Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство про шлюб та сім'ю України, то застосовуються правила відповідного міжнародного договору.

(Стаття 203 в редакції Указу ПВР N 783-10 від 01.09.80, із змінами, внесеними згідно із Законом N 2488-12 від 23.06.92)